RAOUL ȘORBAN

Fantasma Imperiului Ungar și Casa Europei

RAOUL SORBAN

FANTASMA IMPERIULUI UNGAR SI CASA EUROPEI

„Maghiaromania" în doctrina ungarismului

GLOBUS^

EDITURA GLOBUS
BUCUREȘTI, 1990

Coperta : GHEORGHE BALTOC

Redactor : TUDOR STOICA

ISBN 973-49-0000-5

Ilustrațiile folosite sint preluate după lucrarea **Un nou pericol pentru pacea europeană. Texte și documente** strinse și publicate de Jean Bauler — membru al Asociației Presei elvețiene și al Sindicatului romand al Ziariștilor profesionali, Berna, Librăria Payot & Comp., 1923.

Nenorocirea Transilvaniei tot-deauna din Țara Ungurească și de la Unguri s-a tras. Așa am pierdut și Țara și Libertatea..."

Nagyajtai Cserey Mihály (1668—1756) Historiája, Pestă, 1852, p. I.

ț,E o realitate că viitorul Transilvaniei nu mai constituie o problemă internă a României. *Acest viitor este o problemă maghiară și germană, o problemă slovacă și polonează ; e o problemă sîrbă și ucraineană, greacă și armeană, evreiască și țigănească. Este o problemă europeană..."*

„Erdâlyi Magyarsâg'[1], Budapesta, *an I, nr. 1, feb. 1990*

Cuvînt înainte

Panorama celor patru ani de stăpînire a Regatului Ungar asupra unor teritorii românești de prin părțile Transilvaniei conține nenumărate întîmplări, puse la cale de un întreg aparat opresor acționînd sistematic și subminant, ce a stîrnit indignare, mirare și groază.

Cuprinși de fanatica obsesie și pasiune pentru reinstalarea unui ipotetic „drept istoric milenar" de a subjuga neamuri și de a statua, alături de naziști și fasciști — și în alianță ideologică cu aceștia — o „nouă ordine" în Europa, închipuită pe ideea unei puteri politice absolute în spațiul *ungarismului,* cei care au servit sistemul s-au purtat asemenea unor nele- giuiți. Din acest motiv conștiința comună nici n-a făcut vreo deosebire între ei și niște criminali de rînd.

Cînd cugetul caută să descopere cauzele acestor isprăvi, petrecute în urmă cu cincizeci de ani și rămase nesterse în memoria activă a unui întreg popor — rememorarea este obligată să devină un act de conștiință ce desparte activul de pasiv, scoțîndu-le dintr-un stadiu hibrid, ca dintr-o imagine de oglindă aburită. Cînd descifrezi

apoi contururi, forme, lumini și umbre, prin ele te întîlnești cu frînturi din fostele tale gînduri, lucruri și istorii ce n-au încetat, totuși, să mai pulseze, deși cu o intensitate atenuată, în spațiul unor triste meditații, în care se află implicate cele mai neașteptate resorturi ale ființei umane.

Poți oare să deslușești toate detaliile ca să clarifici contururile adevărului ? Dar rostirea adevărului nu a fost — și nu este — adeseori grevată de numeroase rețineri și restricții, deși — cum se spune — el servește la îmbunătățirea vieții, încercînd să înlăture dependența de forțele necontrolate ale distrugerii. Sau, poate, ar fi totuși mai salutar ca trecutul să fie uitat ori așezat pe al doilea plan față de alte probleme ce s-au petrecut în cursul ultimelor decenii ? Ar putea oare uitarea să ne dăruiască o seninătate autentică, de durată ?

Un prezent independent de trecutul său, concentrat în actualitate, nu ne-ar înzestra cu o conștiință mai senină ? Nu ne-ar oferi protecție împotriva unor amintiri traumatizante ?

Dar acceptînd o asemenea protecție, uitarea nu ar echivala cu o agresiune brutală împotriva funcțiilor critice ale spiritului ?

Cei care au trăit pe pămîntul „Transilvaniei de Nord“, anii apocaliptici ai supremației și agresivității de tip *ungarist* și ai obsesiilor imperialiste ale Regatului Ungar, fără să fi fost zdrobiți de mecanismele distrugerii, știu prea bine — ca martori ai acelor ani •— că în fața răului care s-a înfățișat cu întreaga violență a agresiunilor represive, viața și-a putut păstra propria sa înfățișare numai sperînd într-o lume capabilă de a nimici principiul

dominației prin forță. Numai aceștia mai știu astăzi că a existat o puternică rezistență antifascistă, de o covîrșitoare fecunditate, prin care Europa infectată de turbarera nazistă, fascistă și unga- ristă a reușit să-și păstreze conștiința morală ; o mișcare ce păruse uneori a fi o activitate de utopică visare, alteori — ceea ce și era de fapt — o forță ce impulsiona gîndirea nu numai spre judecata clară, ci și spre acțiune, spre o făptuire învestită cu garanția justeții actului — în acei ani poate singura înfățișare autentică a umanismului.

îndată după zdrobirea armatelor germano- ungare pe fronturile din Transilvania, cînd fiecare avea în evidența sufletului imaginea unei rude ori a unui prieten asasinat, a unui cunoscut schingiuit, deportat ori gonit din căminul său, *ungarismul* a elaborat o nouă strategie a imoralității politice. Datorită acestei strategii, românii, mai ales cei din „Transilvania de Nord" au fost instantaneu metamorfozați din victime ale Regatului Ungar, aflat sub domnia regentului Horthy, în proscriși ai unei pretinse „democrații". Anii ce au urmat au adus suficiente dovezi despre cum a fost — și de către cine — transformat adevărul în contrariul său. Și nici măcar nu era doar ultima pîlpîire a urii, disprețului și repulsiei. Justificarea „ideologică" nu putea fi oferită de o realitate ; ea a fost elaborată prin mistificați! pur verbale de către cei ce aveau să fie nevoiți să-și recostu- meze o bună parte a biografiei lor și să procedeze la legarea despotică a *ungarismului* de argumentele comerciale ale salvării prin falsificarea termenului de

„democrație". A fost o acțiune care și-a cunoscut codul, a avut claritatea tacticii adoptate, a prevăzut efectele la care aveau să conducă procedeele aplicate în deplină cunoștință de cauză.

Pentru evoluția ulterioară a vieții noastre această acțiune a fost de foarte mare importanță, fiindcă cei ce au suspendat legile morale ale timpului și spațiului au continuat să mînuiască cu luciditate o mașinărie, după o schemă care în loc să producă eliberarea a înăbușit, asemenea unui cer gros, încărcat la maximum cu electricitate, metabolismele conviețuirilor firești cu poverile suspiciunilor și ale dereglărilor. S-a văzut atunci că mimarea prieteniei nicidecum n-a însemnat prietenie. Viclenia și răutatea, folosite fără măsură, s-au răsfrînt, asupra vieții cu o patimă năvalnică, crescînd mereu și mereu, ajungînd să distrugă sute de mii de oameni, cel puțin un sfert din numărul locuitorilor nemaghiari din zonele ocupate timp de patru ani de Regatul Ungar — români, evrei, ruteni, sîrbi — dezlănțuind spaimă, teamă, moarte, legînd în memoria istoriei *ungarismul* de faptele sîngeroase pe care le-a săvîrșit împotriva unor victime lipsite de apărare.

Ceea ce a determinat sistemul *ungarist* să irosească atît de jalnic umanitatea ființei unei națiuni — și cugetul ei — era convingerea că

10 în spațiul fostei Ungarii istorice" lumea se află la discreția absolută a unui imperiu dominator. orgolios și înfumurat, a cărui existență și destin ar fi corespuns unei „misiuni civilizatorii". Ca urmare, națiunea dominatoare a statului, puțină ca număr și de

șovăielnică dar ambițioasă înzestrare culturalizantă, spre a-și amplifica propria existență, a încercat să supună stăpînirii sale politice, economice, militare și spirituale — și să absoarbă în sine — cit mai multe neamuri prin distrugerea identității lor etnice. O asemenea descumpănire a rațiunii, în care arbitrarietatea se opune fluxului normal al vieții, determinînd o națiune să-și poată închipui că dobîndirea fericirii sale depinde de sfărîmarea libertății altor națiuni, își are obîrșia în instinctul străbun al cuceritorului care își asigura ființa cu bătaia armelor și își impunea dominația lezînd destinele umane prin forță.

Psihologia cuceritorului, cu străbunele și funestele sale vanități, s-a transmis apoi unora din urmași — și copiilor copiilor acestora — făcîndu-i astfel părtași la nelegiuiri ce fuseseră comise odinioară. Măcar de ar fi fost o ultimă pîlpîire a dușmăniei, disprețului și repulsiei ! Dar, după cît se pare, epilogul unor vetuste și întreținute tradiții nu a fost încă consumat. Funcțiile complexului de superioritate au continuat să reapară într-un nou jargon, în tipare „ideologice" adaptate la conjuncturi contemporane, vizînd reiterativ și sfidător, cu o regie expertă, actualizarea revendicărilor „istorice".

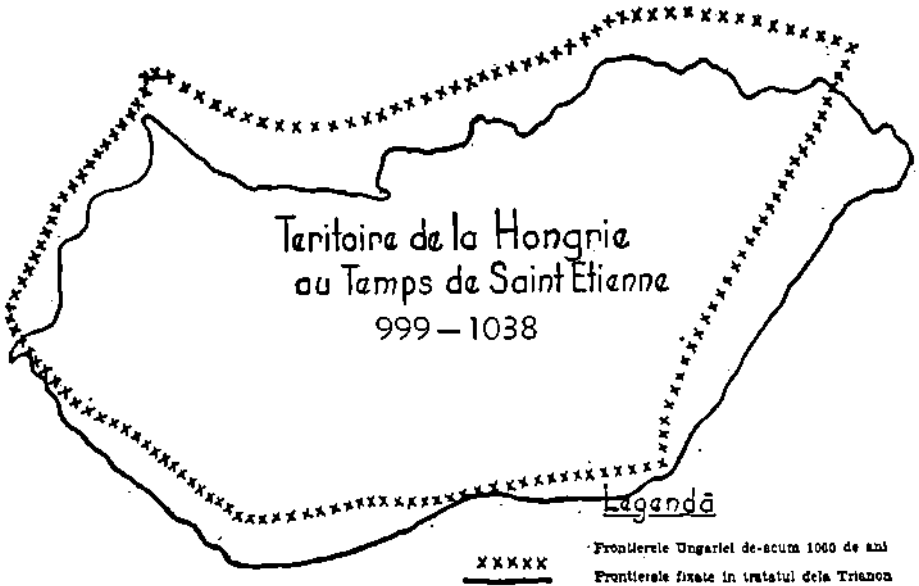
Teritoire de la Hongrie
au Temps de Saint Etienne
999 — 1038
Legendă
Frontierele Ungariei de-acum 1000 de ani
Frontierele fixate in tratatul dela Trianon

Teritorul Ungariei în epoca regelui Sf. Ştefan (999—1038)

Nu aș mai fi vrut să-mi amintesc de acele înjosiri și descumpăniri ce deveniseră vizibile atunci cînd faptele oficializaților maghiari din anii ocupației ar fi trebuit să ajungă pe masa de disecție a criticii. Dar s-a încercat — și s-a reușit — atunci, în toamna anului 1944, declanșarea unui proces menit să mențină în România un edificiu politic compromis și să salveze potențialul de vigoare a antiromânismului și antievreismului în liniile sale directoare. Armele erau vechi. S-au mai comis cu ele fapte sîngeroase ! Erau arme statornice administrate uneori cu pauze, cu intervale și expectative și la diverse intensități, în numele și cu pretextul „protejării existenței naționale a maghiarimii ardelene“, ori sub orice alt pretext, de către o mentalitate dresată pentru atac și ofensivă, căreia nu-i era străină nici ideea de a aplica teroarea.

Pentru inducerea în eroare, mai ales a comandamentelor militare româno-sovietice, care luptau pe fronturile Transilvaniei, în mod intenționat un grup, compus din resturile politicienilor maghiari, s-a precipitat, cu sprijinul unei pretinse ,,stîngi“, să falisifice lucrurile : o tactică detestabilă făcea intenționat confuzie între aparență și substraturile ei, între problemele abordate și maniera de a le aborda și de *a* le trata. Repertoriul politic și de procedee a fost elaborat într-un laborator central, cu sediul la Cluj, de unde au pornit inițiative, comenzi, mesaje și — mai ales — speranțe vane. Acțiunea aceasta, o încercare de subminare a

13 unității țării' și națiunii noastre, crease momente de jubilare, de victorie.

Toți aceia dintre noi care au trăit coșmarele anilor de război și de înjosiri ale unor neamuri, înțeleg lesne cîte leziuni s-au produs atunci. Au fost distruse căminele, libertatea, independența, respectul față de ființa umană, liniștea ; s-au încercat distrugerea limbii, a vieții spirituale, a gîndirii, ca și a culturii. La acest sabat infernal, organizat sub simbolul Coroanei Sfîntului Rege Ștefan al Ungariei au participat nu numai profesioniștii instituționa- lizați și distrugerii și teroarei, ci și voluntari provenind din toate straturile societății. Dar, în același timp, toți cei ce au trăit ei înșiși cu disperare acei ani de apocalips, ca victime, nu puteau să nu spere în existența unei forțe providențiale, aptă să dezlege încîlcirea lucrurilor, care trebuia să întoarcă omenirea la viața normală, la cugetul clar, ca și la restabilirea unui echilibru pe calea înfrățirii și unității dintre oameni. O asemenea speranță era, poate, singura punte de legătură cu viitorul. Fiindcă prezentul acelei perioade demonstrase necesitatea inevitabilă și imperioasă de a curma toate formele agresiunilor, de a deștepta — și organiza — sentimentul solidarității dintre oameni, de a-i face conștienți că ceea ce se petrece pe întinderile Europei sub patronajul celui de-al Ill-lea Reich, nu era altceva decît o mîrșavă crimă împotriva omenirii însăși. Or, înlăturarea încălcării legilor fundamentale, care pot asigura armonia dintre oameni, nu se leagă de 0 cauză — nici nu se reduce la o acțiune —

lo- 14 cală ori națională, ea fiind un act de conștiință și de solidaritate colectivă, menit să reașeze orientarea ideologică a întregii lumi. Un asemenea act nu se poate baza decît pe cunoașterea și înțelegerea faptelor și a semnificațiilor acestora.

După cum s-a văzut, cele petrecute în anii războiului încheiat în 1945 s-au arătat a fi fost altceva decît niște conflicte determinate din motive teritoriale ori naționale. Criza morală care le-a declanșat, amenințînd întregul univers uman, a persistat însă, sub diverse aspecte, continuîndu-se de-a lungul anilor, adeseori sub forme disimulate. Toți cei ce i-au urmat — și îi mai urmează — calea s-au încîlcit în confuzia viitorilor într-o viață fără lege și fără opreliști de ordin moral.

Însemnările despre obsesiile imperiale, despre maghiaromania în doctrina ungarismu- lui încearcă, prin urmare, să arate unele aspecte ale acelui empirism ideologic care trebuie neapărat contestat nu numai ca ceva ce a existat, dar și ca un fenomen transferabil în stările de lucruri ulterioare — în scopul înlăturării inegalității, brutalității și asupririi de orice fel.

„MAGHIAROMANIA“
IN DOCTRINA UNGARISMULUI

Existînd o foarte clară deosebire între fenomenul pe care îl exprimă și marile grupuri simultane ori succesive ale curentelor naționalist-șovine și de extrema dreaptă, „maghiaromania" ca și noțiunea de *ungarism* — pe care am folosit-o în paginile anterioare — se impun cu un conținut specific.

Societatea ungară, ca orice societate de altfel, a suferit multiple influențe. Cîteva din ele aveau caracteristici dominante, care îi confereau un profil particular.

Unul din țelurile nu numai mărturisite, dar și intrate într-o riguroasă practică, prezent în raporturi sociale, în structura sistemelor educaționale, în elaborarea proiectelor de viitor, activ în toate formele vieții colective și private — ca rezultat și ca dinamică a unui ideal — a fost și asimilarea — ori anihilarea — „naționalităților" din cuprinsul fostei Ungarii, o țară multinațională, poliglotă în care, de-a lungul unor secole, cei de naționalitate și limbă ungară erau în minoritate. Asimilarea a

 avut un aspect codificat, extins în cultură, politică, credințe religioase etc.

Normele acestui proces, care și-a elaborat ideologia mai insistent în secolele XIX și XX, s-au concretizat într-un program impus ansamblului societății de către un grup dominant. Ea a corespuns — și va corespunde încă pînă la omogenizarea națională a tuturor minorităților din Ungaria — unei ambiții nu o dată mărturisită și fără încetare combătută de naționalități. Excepții de la regula *ungarismu- lui* au fost și continuă să fie, mai ales în rîndurile intelectualilor, artiștilor, scriitorilor, savanților, deci a unor categori sociale ai căror membri nu sînt simpli „reproducători de tradiții", ci creatori luminați, exponenți ai unor transformări în direcția progresului (Bela Bartok, Endre Ady, Jozsef Attila, Aurel Bernăth, Albert Szentgyorgyi ș.a.).

Ideologia deznaționalizării, a asimilării, ori a anihilării forțate și rapide, alături de ideea „națiunii politice" (despre care vom avea prilejul de a vorbi cu altă ocazie) a devenit nu numai un argument de luptă al dominației, ci însăși expresia sa. Această ideologie a pătruns, prin repetate și îndelungate manipulări, în aspirațiile cvasicolective ale societății ungare.

Prinși în istoria societății lor instituționalizate, indivizii au putut fi implicați adeseori într-o mișcare, fără a fi conștienți de nedreptatea cauzei la care au aderat prin practică ori prin convingerea că fericirea lor personală se va realiza doar în legătură cu înfăptuirea țelului urmărit de ideologia naționa-
 list-șovină, voluntară și dominantă. în acest al doilea caz, indivizii își vor potrivi actele și aspirațiile cu deciziile sistemului de care sînt legați, participînd — uneori activ, alteori pasiv — la politica oficială ori oficializată (în ambele

cazuri însă ei își asumă responsabilități în ansamblul vieții sociale dobîndind identitate prin mediul pe care îl susțin).

De-a lungul celor patru ani de ocupație ungară (1940—1944), în Transilvania de Nord am fost martorii unui fenomen imprevizibil : prinși în rețelele structurilor Regatului Ungar, și ale instituțiilor sale, numeroși oameni și-au pierdut luciditatea, ca, pînă la urmă, să-și lege aspirațiile de sistemul de relații naționalist-șovine, reprezentate de statul însuși. Nu puțini „oameni de extrema stîngă“, adică comuniști, s-au conformat programului oficial al „societății ungare", unii dintre ei dînd glas acelei convingeri că „maghiarimea poartă în sine un mesaj ereditar", acela anume „de a avea un rol determinant și conducător în bazinul carpato-dunărean". Aderînd la un asemenea program, ori nereacționînd împotriva lui, mulți s-au lepădat de conștiința propriilor lor aspirații de odinioară. Motivația unui astfel de comportament mergea pînă la actualizarea „milenarei concepții sanștefaniene" („szentistvâni gondolat") despre un stat multinațional, poliglot, în care cuceritorul, aflat în minoritate numerică, își arogă dreptul de a conduce și exploata în propriul interes popoare de altă naționalitate, de altă limbă.

19

Astfel a apărut la nivelul cel mai profund al vieții personale motivația unui comportament moral *ungarist,* mult mai vechi decît „regimul horthyst“ ori decît — ceea ce în mod curent se spune că ar fi fost „fascismul-horthyst“,

comportament care nu a dispărut nici după transformarea Regatului Ungar în Republică.

Aspirațiile *ungarismului,* cu tendințele și motivațiile sale, au fost evidențiate în diverse circumstanțe, cu o formulare clară, neechivocă, a scopurilor scontate. Luările de poziție în legătură cu ele — și împotriva lor — se succed unele după altele în rîndul istoricilor, clericilor, politicienilor români și de altă naționalitate.

La 16 august 1861, Gydrgy Klapka, unul din capii emigrației revoluționarilor unguri de la 1848, trimite o scrisoare lui Garibaldi, în cuprinsul căreia sînt relevate ideile privind rezolvarea problemei naționale nu numai în Ungagaria, dar și în Ardeal, considerînd Principatul Transilvaniei ca făcînd parte integrantă din acea țară. în acest spirit, emigrantul de la Geneva scria, între altele ; „Dieta ungară (...) anunță ca principiu fundamental și constituțional că toate popoarele locuitoare (în Ungaria — *n.a.)*... sînt a se considera de naționalități egale înaintea dreptului, ... pe temeiul libertății individuale și a libertății de asociere... numai *dacă acele pretenținuni se împacă cu politica țării",* adăugind de îndată că „pentru ca Țara Ungurească să-și poată împlini misiunea ei umanitară are trebuință de toată întinderea teritoriului său,

Una din cărțile poștale cele mai tipice ale Societății de propagandă *.

Un ungur gonind cu lovituri de bici pe cehi, pe slovaci, sîrbi și români din teritoriul Ungariei dinainte
de război, căreia i se vede jos conturul. '

Societatea de propagandă „SZOZAT" („CHEMAREA") care a funcționat la Budapesta în perioada interbelică.

21 adică de marginile (hotarele — *n.a.)* sale cele naturale și de toate puterile ce există înlăun- trul acelor margini. Afară de aceste

condiții — după convingerea lui Klapka — nu este mîn- tuire pentru nimeni".

Prin urmare, în concepția lui Klapka „marginile naturale" ale Ungariei ar fi trebuit să cuprindă și Marele Principat al Transilvaniei, care, după cum se știe, nu a acceptat niciodată, în numele marii majorități a populației sale, statutul de dependență față de Ungaria.

în ziarul „Românul" Alexandru Papiu-Ilarian precizează punctul de vedere românesc față de o asemenea poziție. Aprobînd necesitatea luptei împotriva asupritorilor austrieci, el combate însă cu fermitate intenția unirii Transilvaniei cu Ungaria : „Ungurii cer să fim cu ei, însă pe două popoare numai interese reciproce și comune pot să le unească ; iară noi, Românii, pînă cînd ei pretind încorporarea Transilvaniei, sîntem departe de a avea interese comune, căci ei vor să ne facă țară ungurească iar pe noi Unguri. Din contră, noi vrem ca Transilvania, și pînă la Tisa, să fie Transilvanie, nu țară ungurească ; noi vrem să fim români, nu unguri pe acest teritoriu, care este românesc, nu unguresc (...) Ungurii vor supunere, noi egalitate" [4].

în legătură cu românii și Transilvania, A. Papiu-Ilarian mai pune următoarele întrebări lui Klapka : 1) Recunoaște el că „Transilvania este deplin neatîrnată față de Ungaria ?" ; 2) „Vrea dumnealui ca teritoriul românesc să se întindă pînă la Tisa ?, așa cum se cuvine atît după dreptul istoric al Transilvaniei, cît și după dreptul de naționalitate al românilor". Și Transilvania și Românii, în acest caz, sînt gata

de a se confedera, „după împrejurări, cu Ungaria în interesul libertății comune" [2].

Cînd A. Papiu-Ilarian se referă la „dreptul de naționalitate al românilor", el se gîndea, desigur, și la o „diplomă" a Vienei, emisă la 29 octombrie 1860, care prevedea trecerea la un regim constituțional, cu respectarea instituțiilor și drepturilor istorice ale țărilor și națiunilor din imperiu. O asemenea „diplomă" era favorabilă românilor, care reprezentau marea majoritate a populației din Transilvania [3].

Dacă în 1876, Vasile Alecsandri consemna, cu o oarecare amărăciune că „încet-încet, adevărul iese la lumină, și acel adevăr arată că

[2] *Ibidem.*

[3] După datele demografice la 1840 pe teritoriul Ungariei și al Transilvaniei se aflau 4 807 608 locuitori unguri — printre ei cca. 600 000 evrei — față de 2 202 542 de români, aceștia trăind numai în Transilvania, Maramureș, Banat, Țara Crișurilor și în „părțile ungurene", deci pînă la Tisa. Prin urmare, din întreaga populație a Ungariei care s-a cifrat în 1840 la 11 273 674 de locuitori, erau unguri 4 207 608 față de 7 266 966 nemaghiari : români, germani, slovaci, evrei, ruteni, croați, sîrbi, armeni, țigani ș.a. Statisticile arată că în anul 1891 numărul total al locuitorilor Ungariei, inclusiv Transilvania, crescuse la 15 133 494, din care scăzînd pe cei 707 472 de evrei, ungurii erau doar 6 649 402 față de 8 484 092 „naționalități" nemaghiare și de altă limbă, *A Pallas Nagy Lexikona,* vol. XII, Budapesta, 1896, p. 88.

 există în lume o Românie, deși ea nu figurează pe hărțile de geografie" | peste 12 ani, Mihail Kogălniceanu avea să scrie : „Noi ne-am văzut visul cu ochii ! Am ajuns a fi un stat liber și independent. Ocupăm azi un loc respectabil între națiunile de sine stătătoare. Sîntem stă- pîni pe destinele noastre și viitorul nostru atîmă numai de noi : de inteligența, de prudența, de energia ce vom ști a dezvolta în

mijlocul pericolelor ce ne-ar amenința".

Rezumînd o experiență în privința inegalităților naționale din Ungaria, Mihail Kogălniceanu se referă la un aspect al fenomenului, arătînd în scrisoarea adresată lui Barițiu la 1 ianuarie 1888 : „Cu toții simțim, în inima fiecăruia din noi există dar, durerea de a yedea politica greșită și funestă ce se urmărește în contra românilor de către concetățenii voștri maghiari, politica mai înainte de toate funestă însuși statului maghiar.

Totdeauna am avut simpatii vii pentru națiunea maghiară, dar asemenea pururea am deplîns linia de purtare a o mare parte din maghiari către români concetățeni ai lor; sentimentele mele au corespuns actelor mele. Cînd în 1868 — sînt acum douăzeci de ani — am vizitat parlamentul Ungariei, cîte capete am recunoscut, cari în 1860 se refugiaseră în Moldova și pe care eu, prim-ministru al lui Cuza Vodă, le-am refuzat guvernului absolutist, ce atunci domnea în Budapesta și Viena. (...) Această linie de purtare ospitalieră mi-a fost

[4] **Vasile Alecsandri, *Românii* si poezia lor, tn voi. *Proză,* 1876.**

Carte poștală a Societății de propagandă

Țăran maghiar plîngînd lingă Ungaria „integrală". Drapelul ungar îi cade din mîini. O coroană îndoliată este așezată peste Ungaria. Un „Ungur liber" în costum revoluționar îi strigă : „Muncește fără să te descurajezi".

25 dictată prin crezul politic ce-1 profesez și astăzi : că acei ce voiesc a stinge naționalitatea română în Ardeal și Banat sînt mai mult dușmanii prezentului și viitorului Ungariei, decît ai înșuși românilor[11 5].

Contradicțiile și nedreptățile *ungarismului,*

tot mai des semnalate și denunțate, au dictat și cuprinsul amar al *Discursului* rostit în fața Curții de jurați din Cluj la procesul Memorandului de către dr. Ioan Rațiu : „...în zadar au fost toate promisiunile ce-au dat (ungurii — *n.a.)* în repetate rînduri pentru respectarea drepturilor noastre naționale. în zadar am încercat toate formele și mijloacele legale ! în zadar ne-am plîns la toți factorii competenți ai statului.

Exclusivismul de rasă a declarat război de exterminare limbii și naționalității noastre...

Prin spiritul de intoleranță, printr-un fanatism de rasă fără seamăn în Europa, osîndindu-ne, veți izbuti numai să dovediți lumii că maghiarii sînt o notă discordantă în concertul civilizațiunii" [6].

La 1 iunie 1894, Ion Ghica, Iacob Negruzzi, V. A. Urechia, Dimitrie Brândză și A. D. Sturdza lansează *Apelul Academiei Române către toate Academiile din lume* în legătură cu sentința Curții cu jurații din Cluj, care

[5] „Gazeta de Transilvania", nr. 1 din 1 ianuarie 1888 (Scrisoarea lui Mihail Kogălniceanu, *La Jubileul de 50 de ani ai „Gazetei de Transilvania").*

[6] *Apud* Ioan Georgescu. *Dr. Ioan Rațiu, 50 de ani din luptele naționale ale românilor ardeleni,* Sibiu, 1928, p. 87— 89.

26 a condamnat pînă la 5 ani închisoare pe căpeteniile poporului român din Regatul Ungariei, pentru că aceștia au încercat să depună în mîi- nile împăratului-rege al Austro-Ungariei un memoriu, „cerînd de la dînsul ca să înceteze măsurile prin care în regatul poliglot al Ungariei, cele 6 milioane de maghiari caută să reducă la ilotism celelalte 11 milioane de nemaghiari, anume : români 3 milioane,

germani 2 milioane, croați, sîrbi, slovaci ș.a. — 6 milioane".

Secole de-a rîndul poporul român, cel mai vechi și numeros, a fost considerat sclav pe pămîntul său strămoșesc, în Transilvania, ajunsă a fi stăpînită de aristocrația maghiară. „împotriva voinței noastre — spunea Vasile Goldiș în cuvîntarea sa din 1 decembrie 1918 de la Alba Iulia — au unit Ardealul nostru cu Țara Ungurească și printr-un constituționalism fals și mincinos ne-au luat libertatea culturii, ne-au desființat politicește, bisericile noastre le-au aservit tendinței lor de opresiune și ne-au făcut imposibil progresul economic..." „oprimatorii mărturisesc acum pe față că scopul lor este un stat unitar național maghiar și că, prin urmare, noi naționalicește trebuie să ne desființăm... „patria (Austro- Ungaria — *n.a.)* și tronul (habsburgic — *n.a.)* au decretat moarte școalei românești... au pregătit proiectele pentru nimicirea noastră politică, au început ruinarea noastră economică, au aruncat în temniță zeci de mii de români, patria și tronul s-au conjurat împotriva noastră și ne pregăteau mormîntul".

Erdâlyi magyarok!

Socskaij es Zâpolya 8rdelye,

Dolgozzatok lázasan a felszabadításért!

Tekintsetek bat ran a kikzdelem drâja ele!
Keszttljetek a fel-szabadito muukâra!

Erdelyta

Traductio

Magyars de

Transylvanie de Bocskay et de Zapolya, Transylvanie de Gabor Aron et de Petofi, qui unit la grande patrie magyare!

Travaille febrilement

Considerez vaillamment 1'heure de la lutte!

Preparez-vous pour

La transylvanie aux Magyars!

Afiș din Ungaria (traducere)

-Maghiari din Transilvania 1

Transilvania lui Bocskay, a lui Zâpolya, Transilvania lui Gâbor Aron și a lui Petbfi care unește marea patrie maghiară.

Lucrează cu febrilitate pentru eliberare !

Priviți vitejește ora luptei !

Prégătiți-vă pentru lupta de eliberare !

Transilvania pentru maghiari 1

Unul din obstacolele ce stăteau în calea

realizării unei conviețuri firești și constructive în Austro-Ungaria multinațională și poliglotă era galsa credință, pe cît de curentă pe atît de înrădăcinată, după care anumite popoare ar fi inferioare altora. Ideea ierarhiei între popoare și etnii a fost justificată de o amplă literatură, elaborată de „oameni de știință“ unguri, care au ajuns la concluzia că poporul căruia îi aparținea ei însiși era superior tuturor celorlalte popoare ori chiar restului umanității, atît prin înzestrare intelectuală, cît și prin caracter și diverse alte însușiri morale. Asemenea pretenții erau motivate prin anumite interese de ordin istoric și fundamentate pe o pretinsă *diferență înnăscută* între diverse colectivități etnice. în același timp însă politica *ungarismului* era conștientă de multiplele modalități prin care cultura și educația pot influența nivelul general de civilizație al unui popor, motiv pentru care a dat o mare atenție instrucției în limba maghiară, condiționînd pînă și acordarea celor mai elementare drepturi cetățenești pe seama românilor de o totală contopire a lor în structurile elementului ungar. Astfel baronul Miklos Wesselenyi, afirmă fără ezitări că el apreciază ca fiind „nu numai indicat dar și foarte necesar ca în țara noastră (Ungaria — *n.a.)* țărănimii să i se acorde drepturi naționale și de reprezentare numai cu condiția dacă devine deplin maghiară, și se contopește atît prin limbă cît și prin datini“ [13].

Și mai explicit avea să-și manifeste Kossuth argumentul cînd dă glas apelului său îngrijorat în ziarul „Pești Hirlap“, pronunțîn- du-se pentru

13 Miklos Wesselenyi, *Despre judecăți eronate (Balitele- tekrol),* București, 1831, p. 232—233.

o cît mai rapidă maghiarizare : „Să ne grăbim, să ne grăbim, să-i maghiarizăm pe croați, pe români, pe sași, căci altfel ne prăpădim “ [14].

O modalitate mai conștientă de abordare a problemei naționale se întîlnește la scriitorul Mor Jokai, cînd scrie în legătură cu intenția tinerimii radicale pornită spre reforme democratice : „cuvintele de întinerire din alte țări europene pot fi înțelese, intenția lor e clară. Prin trezirea simțului național vor să-și pregătească odată și odată unirea țărilor lor care au fost sfîșiate în bucăți... Dar poate atinge Ungaria același scop trezind conștiința națională adormită ? Pentru Ungaria ar rezulta o cu totul altă consecință : dezagregarea unei țări alcătuite din elemente eterogene. Privește harta Ungariei și numără comitatele (județele — *n.a.)* care vor forma țara rîvnită, desenează-i granițele viitoare și sperie-te !... Pe pămînt francez, german, italian democrația poate da naștere numai unei națiuni franceze, germane, italiene ; pe pămîntul Ungariei democrația va da naștere la nouă națiuni străine, și pe noi (ungurii — *n.a.)* ne va mistui".

Și mai responsabil au răsunat cuvintele contelui Istvăn Szechenyi, cuprinse într-o carte, în care atrage atenția, încă din anul 1835, asu-

14 Fr. Teutsch, *Geschichte der Siebenbiirger Sachsen,* vol. III, Sibiu, 1910, p. 131 („Eilen wir, eilen wir, magyari- sieren wir die Kroaten, Rumânen, Sachsen, denn sonst ge- hen wir zugrunde").

Carte poștală a Societății de propagandă

în planul din spate, Ungaria dinainte de război spre care muncitori și țărani unguri întind brațele.
(imprimată la Institutul de literatură și artă ungară M.I.M.L., Budapesta IV, Eskii-ut 5).

31 pra inevitabilelor consecințe dezastruoase ale curentului de maghiarizare forțată. Plin de îngrijorare el subliniază starea de izolare a ungurilor și arată că toate celelalte popoare ale regatului ungar au rude în afara granițelor sale,

numai ungurii nu au rubedenii nicăieri în lume. „Românul din Ungaria avînd puține cunoștințe despre trecutul său, nu s-a trezit încă în acel revărsat de zori al naționalității sale ; (...) dar nid o graniță politică și nici un fel de pază a graniței nu e în stare să frîngă înlănțuirea morală, care îl leagă de tulpina mamei învecinate. Este adevărat că Țara Românească este încă slabă, dar îi stau în față deschise toate posibilitățile, căci unde învățătura prin școli, administrația prin birouri, contactul cu armata, conversația în societate se face în limba națională, acolo devine posibilă orice dezvoltare"... *„Patria* — conclude Szechenyi — *n-o formează pămîntul mort, ci oamenii vii“* [15].

De fapt postulatul unor norme *ungariste* — ca principiu de drept — îndreptate împotriva românilor din Transilvania, ca și a celorlalte naționalități din Ungaria, nu a fost considerat o infracțiune la normele identității etnice, fiindcă în concepția *ungarismului* despre lume există o presupusă ordine ierarhică. în ansamblul țării, ungurii se situează în vîrful piramidei, germanii mai jos, iar celelalte popoare, slovacii, românii, evreii, rutenii, țiganii etc. la bază.

In Transilvania, sașii au izbutit, cu sprijinul nemijlocit al Vienei, să-și mențină situația, adică principiul egalei îndreptățiri a limbii germane ca limba maghiară. Contele Hartig, ministru de stat în guvernul austriac, în opinia sa formulată în 1842, a folosit argumentul că ar fi de-a dreptul nepolitic ca în Transilvania limba germană, care era și limba dinastiei, să fie pusă

15 Grof Szechenyi Istvăn, *Hunnia.* Pesta, 1858, p. 98, 99, 101.

în inferioritate față de limba maghiară.

Discuțiile, la care ne-am referit în treacăt, au fost provocate de o lege votată în Dieta din Cluj la 31 ianuarie 1842, prin care întreaga viață publică a Transilvaniei era îndreptată spre o totală maghiarizare, care urma să se înfăptuiască în decursul următorilor zece ani. Protestînd împotriva legii votate în Dieta transilvană, Consistoriul din Blaj l-a însărcinat pe episcopul Lemeni să intervină la împărat, pentru a-1 lămuri că din școlile românești ale Blajului limba română nu va putea fi eliminată nici în zece secole, nicidecum în zece ani, și că națiunea română nu va putea fi constrînsă să se supună unei legi prin care i se pregătește ruina și pieirea [16].

Sașii au reacționat și ei vehement în publicistica lor. Preotul martir Stephan Ludwig Roth (1796—1849) publică, în 1842, la Brașov o broșură, în care se arată că „în Transilvania nu este necesar să fie impusă o limbă prin votul

16 Al. Papiu-Ilarian, *Istoria Românilor în Dacia Superioară,* vol. I, p. 245—246. Consistoriul ortodox român din Sibiu și-a însușit cuprinsul acestui protest. Vezi și Ion Lupaș, *Gheorghe Barițiu,* Sibiu, 1913 ; *Idem, O lege votată in Dieta Transilvană din Cluj la 1842,* în voi. *Din istoria Transilvaniei,* București, 1988, p. 151.

Carte poștală a Societății de propagandă

Maghiar ținînd în brațe Ungaria dinainte de războiși așezat de patru păsări de pradă : Italia, Iugoslavia,
România, Cehoslovacia. Pe verso : „Plecați de aici pungașilor ! Este Ungaria mea !“ precum și numele pictorului : Helbing Aranka.

Dietei pen tn a fi folosită de toată lumea, fiindcă această limbă există, ea nefiind nici limba germană, nici limba maghiară, ci limba română

(«Es ist nicht die deutsch, aber auch nicht die madjarische, sondern die wala- cnische !»), pe care o cunosc toți chiar fără s-o fi învățat. Oricînd se întîlnesc doi inși (transilvăneni — *n.a)* de neam diferit, neputîndu-se înțelege în propria lor limbă, graiul românesc le este la îndemînă spre a servi de tălmaci. Faci o călătorie, mergi la un tîrg — *toată lumea știe românește* («Man mache eine Reise, man begebe sich auf einen Jahrmakt, Walachisch kann Je- dermann...») Limba română (spre deosebire de germana ori maghiara *n.a.)* o înveți aproape fără să vrei, din contactul zilnic de pe stradă. Dintr-o dată observi că știi românește. Și chiar dacă nu ai dori să înveți această limbă, o înmiită trebuință îți impune («Walachisch lemt man auf der Gasse, im tăglichen Verkehre von selbst... nach einiger Zeit bemerkt man, dass man walachisch kann, ohne es eingentlich ge- lernt zu haben...») [n].

în fața pretențiilor excesive ale tendințelor politice ungare, Stephan Ludwig Roth simte necesitatea să le exprime sub un termen creat probabil de el și intrat în circulație printre sași. Acest termen a fost cel de „Madjaria".

Despre același fenomen, un tînăr preot sas, J. Fr. Geltsch, avea să publice o parodie în versuri. Iată cîteva fragmente :

[11] Stephan Ludwig Roth, Der *Sprachkampf in Sieben- biirgen. Eine Beleuchtung des Weher und Wohin ?,* Brașov, 1842.

Pentru studiul limbii, Pesta
A -fondat Academia.
„Cu nemțescul grai afară“ ! — Urlă
maghiaromania.

Celor ce vorbesc nemțește Oasele să le zdrobiți...

Măreț în veacul ce-o să vie Va străluci maghiarul grai, Cînd spiritul german și limba Pieiri-vor de pe-al nostru plai!

De mic deci smulgeți copilașul De la germanul său cămin Și-n spirit unguresc îl creșteți S-ajungă fericit deplin ! (...)

n - - " n Fl

Răsună urletul sălbatic :
A tot ce e german, pierzare ! Tîlharii vin spre vatra voastră Sus, frați, la sfînta apărare ! Se schimbă mamele-n hiene In fața iadului vrăjmaș, Din gheara bestiei maghiare Să-și scape dragul copilaș Și, chiar de-ar fi să cadă-n luptă, Mai bucuros în țărnă mor

Decît, prin unguri, să se lase De sjîntul grai al mamei lor Lăsați deci maghiaromania ! Voi hiperunguri, vă gîndiți Că groaza cea mai neagră-n pieptul 'Ardealului voi o sădiți!“ —

Comentînd acest *Das Lied von den Magyaromanen* [17] (parodie după *Lied von der glocke*

17 *Das Lied von den Magyaromanen,* in traducerea lui I. V. Șoricu, *apud* Ion Lupaș, *op. cit.,*

de Schiller), Ion Lupaș subliniază solicitările care orientează interesele *ungarismului,* aspirațiile care îl motivează, dar și conflictele pe care le generează.

Apelul adresat de autorul sas hiperpatrioților din Pesta, încercînd să-i trezească din periculoasa lor maghiaromanie — scrie I. Lupaș [18] — a răsunat în pustiu. După o scurtă pauză, impusă în cursul epocii de absolutismul austriac, curentul de maghiarizare urma să-și dezlănțuie, din nou, urgia asupra popoarelor din cuprinsul Ungariei, izbutind în timpul dualismului (1867—1918) să răsluiască, în parte cu ajutor habsburgic, numeroase elemente germane, slovace, rutene, române și evreiești de la strămoșeasca lor tulpină, impunîndu-le să-și maghiarizeze numele și amăgindu-se a fi sporit, în chipul acesta artificial, rîndurile neopatrioților, de aparentă descendență arpadiană. Curentul de maghiarizare forțată luase nestînjenit avînt îndeosebi în zilele faimosului zdrobitor de naționalități, fostul ministru-președinte Koloman Tisza (1830—1902), ca să atingă apoi un punct culminant prin legea școlară din 1907 a contelui Albert Apponyi (1846—1933) [19].

---

p. 155—159.

18 I. Lupaș, op. *cit., p.* 158—160.

19 Legea a fost votată în aprilie 1907 lovind în existența școlilor confesionale ale naționalităților din Ungaria — români, slovaci, sîrbi, ruteni etc. (contele Apponyi fusese șeful delegației ungare la Conferința de pace de la Trianon, unde s-a opus recunoașterii Transilvaniei ca parte integrantă în statul român). Intr-un studiu intitulat *Der siebenbiirgi- sche Sprachkampf,* apărut în „Leipziger Vierteljahrschritf fur Siidosteuropa", II, nr. 3, p. 159—180, această lege a fost considerată de Oskar Wittstock astfel : *Lex Apponyi — die*

Curentul de ungarizare nu s-a curmat nici după dezmembrarea imperiului Austro-Ungar, fiind reelaborat după 1918 în limitele Ungariei interbelice (perioadă în care mai trăiau în Ungaria, cca. 1 000 000 de germani, 800 000 de evrei, 170 000 de români etc.). între anii 1939 — 1944 maghiarizarea forțată pe de o parte, iar pe de alta *extirparea* planificată a naționalităților a luat forme paroxistice și demențiale.

în ceea ce privește sistemul *ungarismului,* el poate fi considerat un gen particular de diferențiere etnică în cadrul — și în afara — statului ungar. Principiile *ungarismului* proclamă și mențin existența unei frontiere despărțitoare între unguri și naționalități. Deși statul ungar era compus dintr-un amalgam de naționalități, deosebite între ele prin limbă, cultură, aspirații, obiceiuri, credințe și port, în sistemul pretins unitar la statului, naționalitățile au fost integrate și ordonate într-o anumită ierarhie. în opoziție cu o asemenea organizare ierarhică, în

Spietzleistung des magyarischen Chauvinismus...).

Carte poștală a Societății de propagandă

Maghiar atacat de trei lupi (cehoslovaci, sîrbi, români). Pe verso : „Ajutați înainte de a fi prea tîrziu". care ungurimea se considera o adevărată — și singura — castă privilegiată, naționalitățile s-au organizat după criteriul etnic, creîndu-și partide politice cu caracter național, sprijinindu-se între ele, precizîndu-și în mod conștient identitatea în opoziție cu ungurii. Astfel, imaginea Ungariei era aceea a unei țări divizată din punct de vedere național, etnic, religios, lingvistic. Toate aceste deosebiri au avut incidențe asupra conflictelor dintre naționalități și casta conducătoare ungară, pe temeiul unor realități obiective, influențate de deosebirile de interese dintre ele, de conștiința pe care o avea societatea despre aceste deosebiri și de structura politică a acestei conștiințe. .

în ideologia *ungarismului,* privilegiile sociale erau rezervate naționalității maghiare, pornind de la ideea că fiecare naționalitate are pe lume un destin al ei. După o asemenea concepție, ungurii erau destinați să domine celelalte naționalități din cuprinsul — și chiar din afara — țării ungurești. Și într-adevăr, de-a lungul a mai multor secole, supremația ungară asupra naționalităților, care formau majoritatea populației în vechea Ungarie, zisă istorică, fusese deplină în toate domeniile : politic, militar, economic, cultural și social.

Ungarismul constă și în transformarea poporului ungar într-un fel de fetiș, ca și în susținerea membrilor săi, fie că aceștia au ori nu au dreptate. în același timp *ungarismul* este împotriva înființării și dezvoltării statelor naționale moderne. Cînd s-a încercat crearea „națiunii politice", pentru a oferi indivizilor un

 anumit sentiment de identitate; s-a urmărit crearea unui echilibru înăuntrul unui sistem acceptabil pentru toți, cît și proclamării egalității tuturor, oricare ar fi originea lor etnică, cu *condiția preliminară de a adera, prin asimilare, la naționalitatea ungară.*

Din cauza variabilității manifestărilor în diverse contexte, uneori s-a pus întrebarea : *ungarismul* este de aceeași natură cu rasismul, sau cele două fenomene sînt diferite ? Dar în timp ce noțiunea de rasism a putut fi universalizată, *ungarismul* își păstrează caracterul local, înrădăcinat profund în istorie, în instituțiile, în credințele, ideile și obiceiurile unui singur popor care și-a justificat con june tur al cuceririle de tip colonial în jurul teritoriilor locuite de el, prin constituirea puterii sale politice și

militare, a existenței organismelor sale birocratice față de naționalități, dispunînd — acestea — de formațiuni politice fragmentate, pașnice prin tradiție. *Ungarismul* a mai fost — și mai este — înrădăcinat în cele două religii „naționale", exprimate de biserica romano-catolică și protestantă, și prelungit în cultură, educație, activități distractive, precum și în căsătorii.

Consecințele privilegiilor *ungariste* au fost agravate și datorită repartiției inegale a accesului la educație, precum și controlului la care au fost supuse mișcările forței de muncă ce provenea din zonele rurale locuite de „naționalități", obligînd fără milă pe toți cei care nu aveau de lucru să se întoarcă în satele lor. Intenția *ungarismului,* bazat pe o categorică discriminare națională, era și aceea că funcționarea

 economiei industriale, ca de altfel și a birocrației culturii și comerțului să fie asigurată de elemente calificate, recrutate din populația maghiară ori maghiarizată. Prin asemenea mijl®ace *ungarismul* și-a creat o situație privilegiată din perspectiva căreia alte neamuri, dotate cu alte culturi și tradiții din cuprinsul Ungariei, ar fi capabile cel mult să recepteze pasiv ceea ce era creat de unguri, mîndri de a fi fost înzestrați cu o misiune creatoare de civilizație și de cultură.

în același timp în sînul societății ungare exista o contradicție fatală : pe de o parte ea făcea eforturi să asimileze celelalte naționalități, reprezentînd la începutul acestui secol cel puțin jumătate din populația țării, pe de alta tot ea contesta capacitatea naționalităților de a atinge nivelul „perfecțiunii ungare". Spre deosebire de

ideologia rasistă a lui Adolf Hitler, care voia să înrobească „rasele inferioare", *ungarismul* a încercat să le înglobeze în masa populației ungare, pentru a-i mări numărul. în schimb antisemitismul manifestat de *ungarism a* evoluat, la fel ca cel practicat de naziști, spre exterminarea totală a evreilor.

Exemplele concrete prin care au fost evocate experiențele „naționalității" române din Ungaria, adună și ordonează o imagine. Amintirile păstrează încărcături afective și scopuri obiective proprii acestei imagini, constituind un element de explicație care justifică o decizie.

în *Declarația pentru valorificarea dreptului la autodeterminare a Națiunii Române,* făcută de Alexandru Vaida-Voevod în Camera Depu-

Carte poștală religioasă : „Ungaria crucificată".

Pe verso : „Vom învia chiar dacă ne vor răstigni"

43 taților din Budapesta la 18 octombrie 1918 se arată : *„Comitetul executiv al Partidului Național Român din Ardeal și Ungaria, ca organ politic al Națiunii Române din Ardeal și din Un-*

garia, constată că urmările războiului justifică pretențiile de veacuri ale națiunii române la deplina libertate națională. Pe temeiul dreptului național, că fiecare națiune poate dispune și hotărî singură și liberă de soarta ei(...), Națiunea română din Ungaria și Ardeal dorește acum să se folosească de acest drept și, prin urmare, liberă de orice influență străină, să-și hotărască ea însăși așezarea ei în stat și relația sa de coordonare între națiunile libere. Organul național al națiunii române nu recunoaște dreptul acestui Parlament și al Guvernului (ungar — *n.a.),* să se considere ca reprezentante ale națiunii române...

După suferințe și lupte de veacuri, națiunea română care trăiește în monarhia austro-ungară, așteaptă și cere valorificarea drepturilor ei inalienabile și nestrămutate, la deplina viață națională".

Alte exemple subliniază legătura intimă ce exista între elementele de viață și faptele politice : „în urma noastră — spunea Octavian Goga la Paris (17 noiembrie 1918) — sînt rîuri de lacrimi și sînge. Și drumul nostru spre victoria de azi trece print-un labirint de suferințe fără număr..."

în ziua cînd s-a „sărbătorit învingerea civilizației asupra barbariei", în *Manifestul Marelui Sfat al Națiunii Române din Ungaria și Transilvania,* Ștefan Cicio-Pop și Gheorghe

Crișan scriau, între altele : „De veacuri clasa oprimatoare a poporului maghiar a sfîșiat trupul națiunii noastre prin icuri străine, iar de la înfăptuirea constituționalismului fals din 1867 (anul constituirii dualismului austro-ungar —

n.a), scopul mărturisit al politicii de guvernământ în statul maghiar a fost desființarea noastră națională. Prin colonizări fără rost pe pământul strămoșilor noștri, prin maghiarizarea necruțătoare a tuturor acelor români, care au fost nevoiți să aibă raporturi mai nemijlocite cu stăpînirea maghiară, prin invadarea pe teritoriul românesc a sutelor de mii de slujbași publici maghiari, prin împiedicarea poporului nostru de a-și mulțumi însuși trebuințele sale industriale, s-au maghiarizat orașele și s-a împestrițat etnicește teritoriul locuit de națiunea română, prin mijloace artificiale și în scopul barbar al nimicirii noastre..." etc.

Viziunea trecutului, din care se pot deslușii cel mai bine aspirațiile colective spre un alt viitor a fost astfel evocată, la deschiderea Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia de către Gheorghe Pop de Băsești : „Dușmanii seculari, care ne-au ținut veacuri de-a rîndul în lanțuri fizice, ne-au ținut pînă ieri înlănțuiți -sufletește, înăbușind cu brutalitate toate manifestările sufletului românesc dornic de libertate și cultură națională.

Lanțurile acestei robii sîntem chemați, fraților, să le zdrobim astăzi, în această Mare Adunare Națională a tuturor românilor din Ungaria și Transilvania, aici, pe pămîntul stropit de șîngele martirilor Horea și Cloșca".

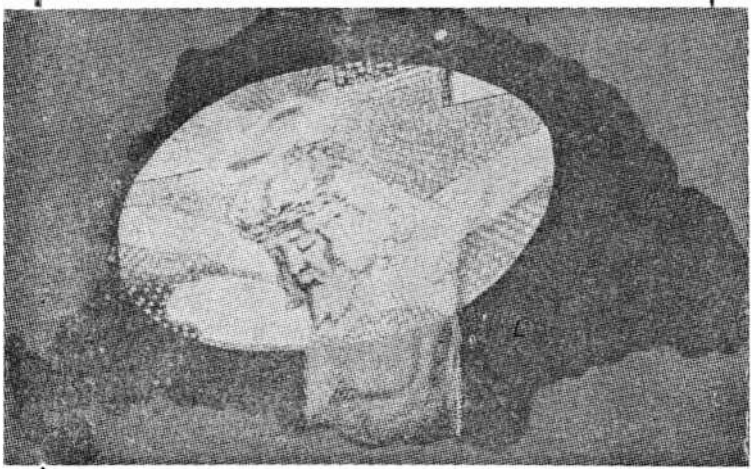

Carte poștală a Societății de propagandă reprezentînd frontierele vechii Ungarii.

Ilustrata este tipărită în negru și roșu. Se observă la dreapta, frontierele Transilvaniei.

Pe verso, inscripția : „Ungaria biciuită, insultată (sic) și crucificată".

Pentru a înțelege acțiunile revizionismului în aspirațiile *ungarismului* este necesar să ne referim pe scurt la unele împrejurări din istoria

Ungariei.

La 4 iunie 1920, delegația Regatului Ungar, în numele Ungariei a semnat la Versailles, în Palatul Trianon (le grand Trianon), Tratatul de pace, după ce Austro-Ungșria și aliații ei pierduseră războiul. Tratatul stabilea și noile granițe ale Ungariei.

Teritoriul Regatului Ungar, al „Ungariei istorice" (în afară de Croația) s-a redus de la 282 000 la 93 000 kmp, iar numărul de locuitori de la 18 milioane la 7,6 milioane, dintre care 5,5 milioane erau unguri, iar mai mult de 1 milion germani, peste 800 000 evrei, cca 300 000 slavi, români ș.a. în același timp cca 2 400 000 de etnici maghiari au rămas în afara granițelor Ungariei, majoritatea acestora locuind în orașele zonelor de frontieră ale Cehoslovaciei, României și Iugoslaviei ori în orașele mai mari ale acestor țări. Tratatul de pace de la Trianon prevedea recunoașterea și respectarea de către Ungaria a frontierelor țărilor învecinate și, totodată, recunoștea existența Ungariei ca stat național și suveran.

Dar din momentul semnării Tratatului, sistemul de guvernământ al Ungariei — regat aflat sub conducerea provizorie a unui regent, în persoana amiralului Miklos Horthy — a considerat drept una din primele sale îndatoriri lupta pentru *revizuirea,* respectiv modificarea Tratatului de pace de la Trianon. Folosind toate mijloacele educației publice, a agitației și a pro-

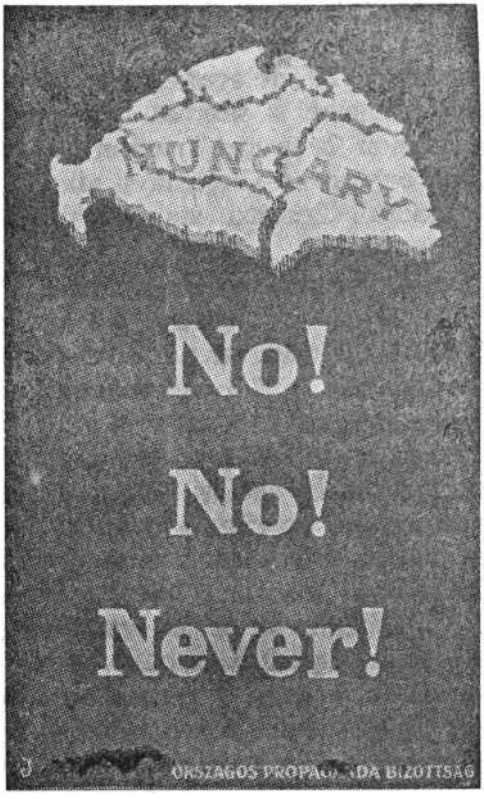

Simbolul iredentismului maghiar,
harta Ungariei dinainte de război cu indicația
noilor frontiere și inscripția :
„Nu I Nu 1 Niciodată 1“

Acest simbol se întîlnea pretutindeni : pe hărți, cărți,
medalii, medalioane, pecete poștale, afișe, tracte și
pamflete de propagandă, etc.

48 pagandei, interne și externe, atît întregul aparat de stat, ca și diversele asociații patriotice, au declanșat o ofensivă împotriva

stipulațiilor cuprinse în Tratatul de la Trianon, căutînd să motiveze și necesitatea revizuirii lor [20].

După cîteva săptămîni de la semnarea Tratatului de pace, la 20 iulie 1920, contele Pâl Teleky devine prim-ministru al Ungariei. „în timpul întîiului mandat de prim-ministru, imaginea politicii sale era caracterizată de intenția fermă de a revizui Tratatul de pace, de a refuza categoric teoretic și practic, «liberalismul», ca și de intenția adoptării ideologiei creștine" [21]. „In opoziție cu legile emancipate din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, pentru prima oară în epoca burgheză a Ungariei, antisemitismul și lipsa de egalitate a cetățenilor țării au fost înălțate la nivel constituțional" [22].

Nu e fără interes de a ne referi la problema de căpătîi din evoluția istorică a Ungariei, care fusese, de-a lungul mai multor secole, pe de o parte separarea de Habsburgi, pe de alta cucerirea independenței de stat. Aceste două probleme vitale pentru destinul Ungariei aveau să se rezolve după prăbușirea sistemului dualist, în 1918. Dar prețul independenței și al suveranității a fost foarte ridicat, întrucît Ungaria nu și-a pierdut numai rolul internațional de mare putere — pe care o avusese alături și împreună cu Austria — dar a mai pierdut și cea mai mare parte a populației sale *nemaghiare,* prin efortul căreia — un efort epuizant și multisecular — a fost clădită însăși țara ungurească, cu instituțiile, așezămintele,

20 *Magyarorszăg Tortenete 1918—1919 ;* 1919—1945 (Istoria *Ungariei),* Editura Academiei, Budapesta, 1976, p. 424.
21 Ibidem, p. 427.
22 Ibidem, p. 429.

orașele, cultura și capitala ei.

Obsesia supremației ungare, cu alte cuvinte preponderența *ungarismului* — cu programul ei iredentist, anexionist și național-șovin — a ajuns, în ultimă analiză, în opoziție cu însăși ființa independenței statale și naționale. Dar spiritul reacționar al revanșei, prin reversiune, și-a atribuit promisiunea unei splendide și ademenitoare perspective : o nouă dominare a popoarelor, actualizînd astfel un depășit și compromițător trecut într-un ipotetic viitor, o încercare de punere în contemporaneitate a unei istorii apuse, o reactivare a ei într-un proces regenerativ, cu evitarea, de astă dată, a acelor „greșeli politice" și „erori de tact“, datorită cărora 11 milioane de locuitori din 18 000 000 au părăsit trecutul lor dintr-o țară unde o minoritate de cca 7 milioane de unguri îi ținea în captivitate sub pretextul unei imaginare integrări a lor într-o „națiune politică". în sînul acestei fanteziste „națiuni politice" echilibrul a fost asigurat prin continua confruntare a contrariilor, care nici nu se distrug, dar nici nu se reduc — decît prin două moduri : fie prin asimilare, fie prin eliberare.

O asemenea procedură, practicată de Regatul Ungar de-a lungul întregii sale existențe, a conferit acestei țări puterea de a domina naționalitățile, unde ele au putut fi stăpînite dar nu și domesticite în supunere și nici topite într-o artificială „națiune politică". Astfel drama Ungariei a evoluat în legătură cu imposibilitatea

Carte a Societății de propagandă

Arborele reprezintă harta Ungariei dinainte de război.
Ramurile sînt fluviile și florile sînt orașele cele mai importante. Se vede o omidă (Italia) atacînd floarea ce reprezintă Fiume. O altă omidă (Serbia) atacă floarea care reprezintă Timișoara, în timp ce o a treia omidă (România) se îndreaptă spre Cluj și Brașov. în sfîrșit, alte două sus (Cehoslovacia) atacă ora-
șele cehoslovace.
Inscripția : „Veniți odată !“

51 de a domestici ori asimila „naționalitățile", for- mînd majoritatea populației, pentru a asigura o cit mare coerență țării. Dar

procesul acțiunilor de restructurare a populației, întemeiată pe dinamica stăpînirii, un proces constant reluat, repetat și reînnoit, avea să continue pentru aceeași absurdă ambiție, căreia, datorită unor iluzii și amăgiri, nu i s-a pus încă pînă în prezent un punct final în istorie. Și astfel au rămas înscrise în actualitatea „dramei" ungare : obsesia revizuirilor teritoriale, restabilirea „Ungariei Mari", asigurarea hegemoniei sale în bazinul dunărean etc. Repetate la infinit, deși himerice, ele pot fi dăunătoare prin confuziile ce le creează ademenind cîte o personalitate ori chiar cîte o mare putere să susțină ori măcar să pună în discuție — sub orice pretext — pretențiile revizioniste — mărturisite ori nemărturisite — ale Ungariei.

Cei care au cunoscut tehnica imoralității premeditate ca experiență trăită, cei ce erau hăr- țuiți, proscriși, oprimați, deposedați de drepturi cît timp au trăit sub regim ungar, nefiind maghiari, știu că nici un pretext nu este prea absurd, prea fals ori perfid, cînd *ungarismul* este cuprins de psihoza recîștigării puterii și a grandoare! pierdute. Dar speranța unei apoteozări a izbînzii nu permite, totuși, inserarea în realitate a imaginației. Durerea provocată de neputință produce însă ură, și ura ponegrire. Trezind interese, creînd în mod artificial stări de dispreț, repulsie ori chiar de ură, exaltînd imaginația, adepții *ungarismului* au mobilizat unele aspirații latente, orientîndule spre țeluri con- 52

Contrapagina unei cărți poștale tipărită la Budapesta :

Text : „Ați accepta voi, italienilor, o asemenea pace ? ! Bineînțeles că nu ! Iată de ce, nu pu tem primi nici noi ideea ciuntirii patriei noastre maghiare !“

53 forme scopurilor lor. Din păcate, nu e vorba de o anecdotă aparținînd părților mai estice ale Europei, unde un regat de tip feudal a izbutit, pe durata unui mileniu, să practice ritualul de dominare colonială asupra unor țări și populații

subjugate ori învecinate ale căror aspirații erau în permanentă contradicție cu o mică națiune ce deținea și exercita puterea.

Istoria nefiind o elaborare controlată, nici o creație imuabilă, resursele sale vii, imprevizibile în discontinuitatea și expansiunea lor, provoacă surprize ce se sustrag calculelor ori dorințelor. Astfel, Ungaria, devenită stat independent, național, suveran după 1918, a făcut un efort de reîntoarcere la propriul său trecut, creîndu-și o falsă identitate și conștiință. S-a considerat anume capabilă să facă și să realizeze proiecte de expansiune în legătură cu sistemele de interese ale claselor sale dominante. Unul din aceste proiecte fundamentale a fost, așa cum se știe, intenția de a reface țara în granițele sale istorice.

în perioada dictatului de la Viena, agitația națională din Ungaria, atît la nivelul general, cît și la cel al individului, a reușit să creeze o psihologie a deciziei colective, ca și o mobilizare cvasigenerală a conștiințelor pentru realizarea acestui proiect.

Despre această fază a dezvoltării itinerariului naționalist-șovin, a instituționalizării aspirațiilor, practicilor, dorințelor de afirmare *a* dinamicii revizionismului și a modului său terorist de a acționa, opinia publică românească nu

 era decît vag informată pînă la data dictatului de la Viena din 30 august 1940.

Ungaria interbelică, în ceea ce privește forma ei statală, era un regat așezat pe fundamentul sistemului parlamentar pluripartinic, cu excluderea partidului comunist. Tronul era însă vacant. în locul regelui, rolul acestuia revenea

„înaltului regent“. Partidele legale de ,,stînga“, de la partidul social-democrat maghiar pînă la cele de orientare burgheză erau active nu numai în presă, ci și în parlament. Ele puteau critica atît politica guvernelor, cît și ideologia și activitatea partidelor de extremă dreapta. Opoziția grupărilor de stînga — în afara comuniștilor — avea prin urmare un caracter legal, constituțional, fapt ce lămurește și reușita acelei acțiuni a stîngii parlamentare care a zădărnicit tentativele guvernului de a mușamaliza scandalul mondial iscat de afacerea falsificării francului francez, descoperită în 1925, care l-a compromis nu numai pe prințul Windischgrătz, ci și pe fostul — și viitorul — prim-ministru al Ungariei, contele Pal Te- leky, alături de alte personalități de vază, falsificare despre care și primul ministru în funcțiune al Ungariei, contele Istvăn Bethlen, avea cunoștință [23]. Din inițiativa stîngii parlamentare a fost condamnată atunci acea politică care pentru finanțarea revizionismului a procedat pînă și la falsificarea „oficială" a unor valute străine.

23 *Magyarorszăg Tortenete (Istoria Ungariei),* Editura Academiei Ungare, voi. 8, Budapesta, p. 526.

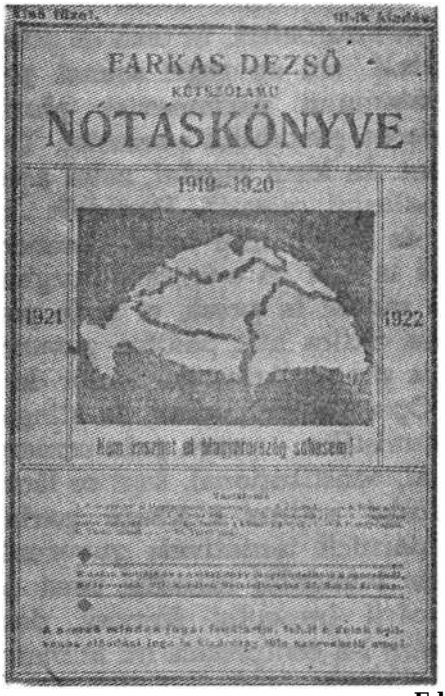

Primul **Ediția a**

Farkas Dezso : Carte de cintece pe două voci

1010—1020

1021 | **110**

Ungaria nu va pieri niciodată

Conținut :

No. 1 „Ungaria nu va pieri niciodată..."*
„ 2 „Recruții..."
„ 3 „In renumitul tinut al cintecelor. Csik (România) "
„ 4 „Sfirsitul ctnteculul..."
„ 5 „zorile..."
„ 6 „Vint care zboară peste tara Intreagă..."
No. 7 „Jurămintul tinerilor bărbati din Kassa (Cehoslovacia)"
„ 8 „Marșul lui Horthy..."
„ 0 „Jurămintul turanlenllor..."
„ 10 „Alarma turanlenllor..."

Această carte imprimată la Budapesta a fost introdusă clandestin în toate școlile maghiare din Remănla, Cehoslovacia, Iugoslavia.

Astăzi știm că acea lume a falsului era o alcătuire creată de amăgirile unor iluzii., Și totuși făuritorii ei se instalaseră în ea ca într-o solidă construcție de piatră, susținînd că servesc poporul în susținerea „luptei sale drepte“ spre folosul Ungariei „eterne".

Atunci, ca și totdeauna, cel care urla mai tare era mai bine auzit, de aceea s-au organizat, ca și azi, coruri turbate, care cîntau cu frenezie texte și melodii ce făceau din minciună un principiu, încercînd, ca și astăzi, să provoace un val universal de indignare „morală", împotriva popoarelor care s-au eliberat din structurile statale ale „Coroanei Sfîntului Rege Ștefan".

într-o asemenea lume dresată pentru agresiune, violență și teroare nu se putea trăi de- cît cu frică, dezgust ori exasperare. Unul dintre primii miniștri ai Ungariei, contele Istvăn Bethlen și aparatul diplomației sale, precum și *Liga revizionistă ungară (Magyar revizios liga),* care a luat ființă în 1927, cu secretariate la Berlin, Roma, Londra, Paris, a inițiat și constituirea unor edituri, reviste și publicații, de limbă maghiară, în țările succesorale, ca și în limbi străine în occident, făcînd eforturi pentru o cît mai mare eficiență a propagandei revizioniste [19]. în această acțiune se înscrie cedarea editurii „Erdelyi Szepmives Ceh" din Cluj („Breasla ardeleană a cultivatorilor de frumos") în 1926, iar după doi ani de activitate a grupării din jurul revistei „Helikon", grupare aflată sub condu-

[19] *Magyarorszâg Tortenete (Istoria Ungariei),* Editura Academiei Ungare, voi. 8, Budapesta, p. 558.

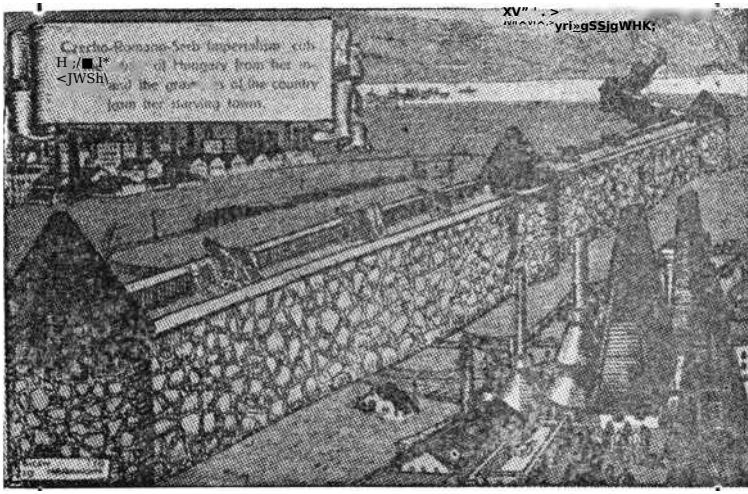

Carte poștală a Societății de propagandă

„Imperialismul ceh-român-sîrb separă minele de industrie, cămara de orașele înfometate. Lipsa de lucru și foametea cultivă bolșevismul “ *

* Ungaria post-trianonică dorea cointeresarea capitalurilor engleze, americane și franceze în industria proprie, pentru a putea condiționa prin Tratatul de pace obținerea materiilor prime pentru această industrie din România, Iugoslavia și Cehoslovacia.

58 cerea directă și continuă, ca redactor șef, a contelui Miklos Bănffy, unul dintre adepții foarte devotați ai regentului Miklos Horthy, avîndu-1 pe arhitectul Kăroly Kos, ca redactor responsabil, acesta fiind poate cel mai apropiat colaborator al contelui Bănffy, încă din anul

1912. Nr. 1 al revistei a apărut în mai 1928 sub titlul de „Erdelyi Helikon“, schimbat apoi în „He- likon“ în anul 1936. (O revistă sub acest titlu a reapărut la Cluj după Revoluția Română din 16/22 decembrie 1989).

în continua amplificare a acțiunilor revizioniste, au apărut noi inițiative. O circulară a Ministerului de externe al Regatului Ungar, datînd din august 1927, adresată tuturor Legațiilor Ungariei, făcea cunoscut că nici o colaborare cu statele Micii Antante (Cehoslovacia, Iugoslavia și România) nu este' admisă. Motivația ? : „din punct de vedere politic ar fi foarte mult ușurată situația vecinilor noștri și ar îngreuna posibilitatea modificării granițelor tria- nonice chiar și pe cale pașnică" [20].

în privința revizionismului, ar fi, desigur, necesară o analiză metodică a diferitelor tactici pe care le-a aplicat și continuă să le folosească pînă azi. Nici o apreciere generală nu este valabilă dacă nu se are în vedere conștiința condițiilor în care au apărut ele. în lipsa acestei analize — care ar depăși țelul urmărit de aceste însemnări — renunțînd în continuare la observațiile noastre personale — vom consemna aici informarea care se face în opera citată deja

[20] *Magyarorszăg Tort&nete (Istoria Ungariei,* Editura Academiei Ungare, voi. 8, Budapesta, p. 559.

 privitor la utilizarea politică a acțiunii, a mijloacelor naturii și orientării funcțiunii revizionismului, în care se implică concepția unui stat și a unui popor despre rostul lor în lume. Acela anume de a inocula în conștiința opiniei publice mondiale, ideea necesității refacerii Ungariei Mari în granițele sale istorice. Vorbind despre „minoritățile maghiare din țările vecine “, în

Istoria Ungariei se scrie : *„în politica și în propaganda revizionistă ungară o temă deosebit de accentuată a constituit totdeauna situația maghiarimii trăind destinul de minoritar în țările vecine.Guvernele și ziarele statelor din Mica Antantă au prezentat această situație cu totul — ori mai mult sau mai puțin — satisfăcătoare ; din partea ungurească în schimb, mai ales în vara și toamna anului 1938, s-a exagerat pînă la maximum, înfățișind nedreptățile faptice într-un chip menit să biciu-, iască patimile, enunțînd că problema minorităților maghiare în fond nu o poate soluționa decît reanetâirea la Ungaria a teritoriilor"* (unde locuiau minorități ungare — *n.a.)*[24].

Este necesar că cititorul să fie lămurit asupra împrejurării că cei peste 1,5 milioane de români „ cedați " Ungariei prin dictatul de la Viena, au fost încontinuu confruntați, în viața lor cotidiană, cu dimensiunile unei stări revi^ zioniste ajunsă la forme paroxistice.

Istoria i-a obligat pe românii transilvăneni să lupte pentru păstrarea sufletului strămoșesc și a ființei lor naționale.

în 1940, după dictatul de la Viena, am văzut cum reapar de pe o parte aceleași vechi teorii care încercau să justifice inegalitatea națională și rasială, și am asistat, pe de altă parte, la nașterea unor noi justificări ale formelor de discriminare și de ostilitate față de diverse naționalități, de culturi, ca și în domeniul economic și social. S-a inaugurat un particularism

24 *Magyarorszâg Tortânete (Istoria Ungariei),* Editura Academiei Ungare, voi. 8, Budapesta, p. 949.

sectar, care și-a propus să rezerve privilegiul umanității națiunii, culturii și societății ungare.

în această privință, în fața conștiinței istorice a fost asumată o răspundere mult prea grea. Au existat apoi încercări de a salva și păstra conținutul istoric viciat al acelei perioade (1940—1944), de către cei ce se considerau a fi conducătorii comuniști ai maghiarilor din Ardeal, dar care, cum s-a dovedit pînă la urmă, nu s-a putut perpetua dincolo de ea însăși.

Cît de profund era înrădăcinată ideea „superiorității congenitale" în gîndirea și comportamentul adepților *ungarismului,* rezultă și din modul în care mecanismele puterii politice se arătau a fi legate de istoria trecută și nu de realitățile vii, contemporane. Ideea superiorității poporului ungar, a rolului său de „organizator" ce și-1 atribuia față de alte „naționalități mici", a devenit, prin acumulare, o *idee instituționali- zată,* care nu poate fi desprinsă de *viața socială* trăită de către indivizi în mediul complex și dinamic al unei comunități naționale. O idee care, prin urmare, se manifestă în aspirații, proiecte, practici, conflicte și alianțe, elaborări, constituind o activitate cu caracter general și constant, cel puțin în ultimul secol, creînd o

61 stare psihosocială specifică *ungarismului.* Dorințele și năzuințele acestei acțiuni orientează pînă azi o mișcare conștientă, formulează revendicări, regizează „cazuri". Tabloul de ansamblu al practicilor, intereselor, simbolurilor *ungarismului* sînt legate atît de conjuncturi naționale și internaționale, cit și de anumite constelații de concepte, ce nu pot fi

sesizate, evidențiate și înțelese decît în înlănțuirea lor și în legăturile reciproce dintre ele.

Ca experiență trăită de românii ajunși sub ocupația Regatului Ungar între 1940—1944, mai multe aspecte din programul *ungarismului* au fost receptate direct din scrierile unora dintre teoreticienii acestei acțiuni.

„Dacă în viitor — scria dr. Gâbor Tusa în 1942 — Europa va fi cîrmuită de legi morale și spirituale, națiunea ungară prin ființarea ei milenară și-a cîștigat dreptul de a-i fi recunoscută și asigurată existența și hegemonia pe aceste meleaguri... Toate acestea ne dau o bază de drept că aici, în spațiul dunărean, noi să înălțăm drapelul culturii umane și să garantăm în continuare ordinea servind cele mai înalte țeluri și interese ale omenirii.

Ideea constructoare de stat a ungurimii, tezele fundamentale și structura constituției sale sînt și azi potrivite pentru formarea și executarea unei puternice voințe centrale stăpînitoare...“ [25] etc. „Ideea constructoare de stat a maghiarimii se poate impune prin constrîngere

25 Dr. Gâbor Tusa, *Harçunk Erdelyben magyarsâgunk- ert (Lupta noastră în Transilvania pentru ungarismul nostru),* Cluj, 1942.

Carte poștală a Societății de propagandă

Umbra regelui maghiar „Szent Istvân“ îl consolează pe luptătorul ungur care se sprijină pe emblema sfărîmată a Ungariei vechi. Pe verso : „Nu pierde cura jul“.

și poate supune intereselor ungarismului întreaga existență a altor naționalități, chiar și în numele unei pretinse «libertăți»", ...ne ridicăm glasul pentru libertate, dar nu numai

pentru libertatea noastră, ci și pentru libertatea popoarelor mici, fiindcă sîntem în fruntea dezvoltării vieții, a civilizației..." [26] scria Lász-16 Mikecs, continuînd cu cîteva precizări revelatoare : „...din nou s-a deschis în fața noastră posibilitatea ca în Europa centrală să fim reprezentanții ordinii, legalității, dreptății și omeniei, într-un cuvînt să ne situăm în fruntea popoarelor mici; pe baza dreptului ce-1 avem prin înrudire, cuvîntul nostru răzbate pînă la Baltică... într-o opoziție ireductibilă ne aflăm, se pare, doar cu românii..." etc.

„Ideea-acțiune" a *ungarismului* nu este restrînsă la un sector special al vieții sociale. Dimpotrivă, ea se extinde la toate aspectele existenței unor națiuni aflate sub dominația statului ungar, devenind un instrument utilizat de naționalitatea ce deține puterea politică. Istoricul Lâszlo Makkai precizează natura raporturilor reale existente într-o țară aflată sub dominația ideii *ungarismului,* în care raporturile dintre *stăpînitori* și *supuși* sînt codificate în fiecare detaliu al vieții lor materiale și spirituale : „...statul poate să cuprindă în sine numai spiritualitatea unui *singur* popor ; ... acel stat care poartă în sine spiritualitatea națiunii ungare reprezintă unica formă de viață în bazinul carpatin și pentru popoarele nemaghiare" [2/'].

Dincolo de asemenea manifestări ale *ungarismului* în sute — poate mii — de scrieri, în- tr-un șir neîntrerupt pînă în zilele noastre [25], scrieri supuse unui cod propriu societății și na-

26 Articolul lui Lâszlo Mikecs, *A magyarsâg âs szomsze- dai (Maghiarimea și vecinii ei)* în revista „Hitel", nr. 4, an IX, 1944, p. 201.

țiunii ungare, în numele căreia au fost scrise ori rostite, practica politică însăși a Regatului Ungar în anii 1940—1944 a tins la conștientizarea tendințelor *ungariste* în legătură cu problemele generale ale societății maghiare, facilitînd ca năzuințele indivizilor și grupurilor să se transforme în revendicări și astfel să influențeze deciziile colective. într-un asemenea context istoric al societății ungare a putut fi rostit — la 12 noiembrie 1940 în Camera deputaților din Budapesta — de către ministrul de externe al regatului ungar, contele Istvăn Csăky programul categoric al *ungarismului,* în următorii termeni : *„Declar pretenția Ungariei la rolul de a* fi *«primul între egali» («primus inter pares») în Bazinul dunărean"... (Bejelentem Magyaroszâg igenyet az «elsd az egyenlok kdzdtt» szerepre a Dunamedenceben"* [26].

La capătul acestor note menite să ofere lămuriri privind folosirea unui termen ce dă expresie naturii și obiectivelor unei îndelungate

[23] Lăszlâ Makkai, A *magyar szellem utja a Trianoni Erdelyben (Calea spiritualității ungare în Transilvania tria- nonică),* în rev. „Hitel", an. VII, nr. 72, Cluj, 1942.

[23] Vezi lucrarea *Erdely (Transilvania),* editată la Budapesta, Editura Academiei Ungare, 1936 și *Erdely rtivid tdrtenete.* Editura Academiei Ungare (3 voi.), Budapesta, 1989.

[20] „Keleti-Ujsag" din 13 noiembrie 1940, Cluj, p. 1.

tradiții politice, avînd rolul unui instrument al dominației pe plan național și internațional, nu trebuie să se uite că *ungarismul,* ca expresie a imperialismului șovinist maghiar — cum s-a văzut — *a* îmbrăcat — și va mai îmbrăca — diverse haine. în cei patru ani de ocupație, românii au suferit și chiar au sîngerat din cauza

unei înrăite și vechi dușmănii. Deși „horthysmul“ *a* fost lovit de moarte, tendințele imperialiste ultrașoviniste ale *ungarismului,* prin care se încearcă subjugarea unor neamuri și țări — ca și compromiterea lor — nu au dispărut încă.

Ungarismul încearcă în continuare să atace state și popoare care doresc să trăiască în libertate, în independență și prosperitate.

București, martie 1989

Post-scriptum

în încercarea de a răspunde *pentru ce ?* (în legătură cu fenomenul *ungarismului),* au fost amintite cîteva circumstanțe, fără a se ignora că orice împrejurare istorică se compune din- tr-o complexă condensare de relații și interacțiuni. Recent însă, natura și intențiile urmărite de *ungarism* au fost elocvent dezvăluite de înșiși promotorii acestui program, într-o situație legată de evenimentele revoluționare din țara noastră. Astfel, datorită modului cum își aplică ideologia la propria-i doctrină se evidențiază dimensiunile, mobilul, scopul, într-un cuvînt însuși spiritul *ungarismului* agresiv.

Considerînd că țara noastră s-ar afla în plin proces de destabilizare, în Ungaria a fost pusă la cale o acțiune de anvergură pentru dezintegrarea României.

Vom reține în primul rînd reapariția, într-o formă mai intensă decît oricînd, acelei idei ce se leagă de fantasma Imperiului ungar, idee

 fixă de delir, colorată de un pronunțat

dispreț față de slovaci, cehi, sîrbi și, mai ales, față de români. în al doilea rînd, vom remarca că resortul afectiv incendiar al acestei noi mobilizări caută să pună stăpînire pe conștiința minorității maghiare din România, în scopul de a se folosi de ea pentru transpunerea în realitate a proiectelor *ungarismului :* restabilirea Ungariei Mari, responsabilă de atîtea dezastre și crime, reîntoarcerea la Europa dinainte de 1914 și, implicit, înrobirea poporului nostru, alături de altele, care la 1918 au scăpat pentru totdeauna de jugul robiei ungurești.

Exemplul concret ce ni se oferă cu privire la o asemenea mitografie ne va scuti de ipoteze. Sîntem anume în măsură să reproducem cîteva citate dintr-o publicație maghiară, recent apărută la Budapesta[27], dispunînd de colaboratori prestigioși, între ei aflîndu-se și pastorul Lâszlo Tokes din Timișoara [28].

Vom reproduce, pentru a ne lămuri, cîteva pasaje din amintita revistă :

în articolul său *Unnepronto* (în traducere liberă : *Cel care strică buna dispoziție),* cunoscutul scriitor Geza Pogonâts are onestitatea să se exprime astfel :

---

27 „Erdelyi Magyarsâg", februarie, 1990.

28[23] Apariția revistei a premers cu puțin consfătuirii de la Budapesta a „intelectualilor" unguri și români. Grupul a ignorat, se pare, răspunsurile celor care întreprind o reflexie conștientă asupra problemelor sociale și naționale, tratate ca probleme politice într-o ambianță ostilă României, Cehoslovaciei și Iugoslaviei, respectiv popoarelor acestor țări. -

,,In România prezentul este ireal. Unica realitate, dar care încă nu există, este viitorul. Dar o altă realitate este că situația minorităților nu trebuie doar îndreptată... fiindcă însăși problema naționalităților trebuie să dispară odată pentru totdeauna, nu printr-o dispariție sub o trapă, nici prin sublimarea ei în vînt ci *printr-o Transilvanie stat autonom* sau — ceea ce e și mai radical — *prin noi granițe etnice"* [29].

Dintr-un alt articol, *Pe ruinele Yaltei,* semnat cu inițialele A.Cs. se reia problema Transilvaniei :

..Trebuie să ne preocupe pe toți cum am putea integra în sistemul central-european o Românie democratică. Ar fi bine dacă, respectînd actul final de la Helsinki, Transilvania ar putea să-și recîștige independența, fiindcă astfel ar deveni posibilă o colaborare extrem de colorată (!) și multilaterală cu Europa" [30].

într-un studiu elaborat de Jeno Endrodi Szabo, intitulat *Transilvania — cauză a Europei* sub un *motto* sugestiv — ,,E vremea demolărilor — Și e vremea construcție?[1] — sînt enumerate „demolările" : „Praga și Bratislava se află în plină fierbere..." ; „Slovacii se despart de șandramaua lui Tito..." ; Bulgarii „parcă ar vrea să revoluționeze întregul Balcan... „cu sufletul schilodit de moarte maghiarii din Rusia

[29] „Erdelyi Magyarsăg", februarie, 1990, p. 23.
[30] *Ibidem,* p. 29.

Subcarpatică (U.R.S.S. — *na.)* luptă pentru autonomia lor...“ ; „probabil și în Voivodina se va cutremura pământul...“ [29]

Apoi apar în perspectiva „Construcției" : „Bărbați care Veghează asupra Treburilor Lumii", care scandează : „Malta nu va fi Yalta" ! Urmează o meditație încurajatoare : „E bine să fii azi european ; e bine să fii azi maghiar — asta sugerează cursul evenimentelor". Pe ecranul viitorului apropiat este proiectată o imagine explozivă, încărcată de conștiința activă a *ungarismului* provenind din „dreptul istoric milenar" al poporului maghiar de a stăpîni din nou teritorii locuite de popoare autohtone nemaghiare, pentru a reface ceea ce a fost odată „imperiul ungar".

Aflăm prin urmare :

> *„E o realitate că viitorul Transilvaniei nu mai constituie o problemă internă a României. Acest viitor este o problemă maghiară și germană, o problemă slovacă și poloneză ; e o problemă sîrbă și ucraineană, greacă și armeană, evreiască și țigănească. E o problemă europeană“.*

Urmează desigur și motivația.. Să luăm cunoștință de ea, împreună cu Uniunea Democrată Maghiară din România :

> „Pentru că aici (în Transilvania) de multă vreme nu mai e vorba de anularea dictatului de la Trianon, ci de dezamorsarea unei

29 *Ibidem,* p. 30.

bombe cu explozie întîrziată într-o zonă acut critică din Europa Centrală". „Despre autonomia Transilvaniei se vorbește foarte frecvent, chiar și în diverse cercuri occidentale oficiale și semioficiale..."

„Oare democrația din România postceaușistă nu ar fi în măsură să rezolve această problemă ?

Oare preconizarea, pretinderea, declararea, proclamarea Transilvaniei Autonome nu va pune în mișcare un proces care, pe de o parte periclitează stabilitatea în zonă, pe de altă parte oferă prilej de noi amenințări și răfuieli ?

Ici-colo, teamă și suspiciuni în legătură cu autonomia Transilvaniei și a Părților *(Parte adnexae Transilvaniae* — vechile județe Zărand, Crasna, Solnocul de mijloc și Țara Chioarului care au ajuns din sec. XVI—XVII proprietatea Voevodului Transilvaniei — *n.a.),* o problemă despre care trebuie să vorbim. Trebuie neapărat să vorbim, fiindcă Europa, îndeosebi părțile ei estice și centrale, după un întortocheat ocol, care a adunat o jumătate de veac, a luat-o din nou pe calea dezvoltării istoriei organice..." „Trianonul a aruncat Transilvania împreună cu cultura ei europeană în lumea bizantină amestecată cu elemente asiatice și levantine din cel mai balcanic Balcan. Va rămîne în

71 sarcina unor istorici din epoci viitoare să cerceteze cauza pentru care spiritul și com-

portamentul bizantin s-au moștenit cel mai nealterat tocmai de către România, supraviețuind — în rămășițele lor — pînă la sfîrșitul secolului XX.

în legătură cu grosolănia -«rezolvării» în acest fel a «problemei ardelene», lucrurile se clarifică tocmai datorită faptului. că în timp ce regiunea se află articulată în organismul statal al Ungariei, putîndu-și astfel urma calea propriei sale istorii, o dată ce a fost îmbrîncită pe calea balcanică și degradată la o pseudoistorie, Transilvania a fost condamnată la degenerare.

Trebuie să vorbim despre autonomia Transilvaniei și a Părților... Da» să ne gîndim la o autonomie totală și reală, demnă de imaginea ei istorică premergătoare, care consideră pe toți fii săi — de orice limbă ar fi

— oameni care dispun de aceleași drepturi... Putem declara cu certitudine : Casa. Casa Eurapei, care nu poate fi terminată fără salvarea Transilvaniei, [azi] despuiată de drepturi, rătăcită în labirintul istoriei, fără asigurarea drepturilor umane și cetățenești tuturor populațiilor — române maghiare, săsești, poloneze, ucrainiene, slovace, sîrbe, armene, țigănești, grece, turcești... “ etc.

luliu Maniu vorbea, în legătură cu Transilvania, prin 1940, naționalităților, de faptul imposibil de tăgăduit că „supunerea unei ma-

jorități naturale sub stăpînirea unei minorități atinge adînc principiul fundamental al constituirii statelor moderne, care este principiul național".

în încheierea acestui *Post-scriptum* să ne

amintim și de părerea lui Nicolae lorga despre modul în care *Istoria răspunde pretențiilor :*

„Să vorbim fățiș, lăsînd la o parte politica struțului cu capu-n nisip.

Ministrul de externe al -Ungariei ne cere,,, pentru ca relațiile care ni se spusese că sînt bune să se «dezinfecteze», îndeplinirea unor anume condiții".

„Trebuie ca Bucureștii să se puie pe terenul realităților", *„inspirin- du-se* de ideile epocei". „Istoria va cădea eu toată greutatea ei asupra României".

Trei lucruri deci, în această tonitruantă somație : „realitățile", „ideile epocei" și „greutatea istoriei".

Ministrului de la Pesta iată ce-i răspunde un istoric : „Realitățile sânt imensa majoritate românească în ținuturile de peste munți pe care le stăpînește România, plătindu-le cu opt sute de mii de morminte.

„Ideile epocii" la oamenii cuminți sînt dreptul de a trăi al fiecărui popor pe pământul pe care-1 muncește.

Iar cum „cade greu Istoria" asupra țărilor o arată întreg procesul de iremediabilă li-chidare a Ungariei supranaționale, căreia i-a urmat un stat național, cu care, ca și cu ungurii de la noi, dorim a trăi în relații de

perfectă omenie, oricît s-ar luneca în vorbe

oameni care-și uită responsabilitatea“ [30].

Fiecare epocă cu lozincile sale.

„Ideile epocii“ în anii lui Hitler, ;,Casa Europei" în zilele noastre, care nu poate fi terminată fără salvarea Transilvaniei (?!). Două posibilități pentru rezolvarea teoretică a problemei. Dar cu un singur aspect practic, care se bazează pe conștiința propriei specificități a Transilvaniei.

Doctrina *ungarismului* este o realitate a țelurilor ungare de-a lungul vremii. Indiferent de marile evenimente prin care a trecut poporul maghiar, indiferent de prefacerile la care a fost supusă viața societății și statului maghiar, *ungarismul* a rămas, același în conținut și în expresie. Folosind termenul de „maghiaromanie" la 1849, în *Das Lied von den Maghiaromanen,* preotul sas J. F. Geltsch se oprea asupra unui conținut tipic al doctrinei *ungarismului.* Maghiaromania însemna ridicarea maghiarimii peste toate celelalte realități, postularea hegemoniei maghiare fără a ține seamă de realități. *Ungarismul* are ca reper central al doctrinei sale statul lui Ștefan cel Sfînt. Aceasta ar fi Ungaria Mare, către care încearcă să năzuiască perpetuu acțiunea de stat ungară. Fantasma Imperiului ungar străbate și azi toate proiectele de lucru ale politicii ungare. Marea hartă a Ungariei visate mobilizează energiile și produce acțiuni, aceleași în fond și pe vremea lui J. Fr. Geltsch

30 „Neamul$_v$ Românesc “ din 28 noiembrie 1939.

și pe vremea noastră. Culorile politice pe care le-a schimbat statul ungar între timp n-au schimbat în nici un fel conținutul doctrinei *ungarismului,* care-și arată esența chiar și atunci cînd ea îmbracă hainele teoretice ale Casei Europei.

București, aprilie, 1990.

ADDENDA

O BIBLIOGRAFIE A CĂRȚILOR REVIZIONISTE ȘI UNGARISTE DESPRE TRANSILVANIA (1988—1989)

O LISTĂ INCOMPLETĂ
a cărților revizioniste și ungariste despre Transilvania și maghiarii din România apărute în anii 1988—1989

(după Horvâth Sz. Istvân, „Erdelyi Magyarsăg", nr. 1, feb., 1990, Budapesta)

De cînd Transilvania ne-a fost ruptă, producția ungară de cărți a năzuit mereu să asigure apariția unor lucrări științifice ori de popularizare destinate să se preocupe de trecutul și prezentul maghiarimii de acolo. În epoca dintre cele două războaie mondiale această preocupare s-a manifestat continuu.

După cel de al doilea război mondial, din păcate „tran- silvanologia" din Ungaria a trebuit, în mare măsură, să amuțească, chiar dacă din timp în timp au apărut cărți despre istoria Transilvaniei — în primul rînd ne gîndim la lucrările lui I. Toth Zoltăn, Makkai Lăszlo și Trocsânyi Zsolt — continuitatea de mai înainte s-a curmat.

Situația aceasta a fost ruptă la apariția, de Crăciunul anului 1986, a *Istoriei Transilvaniei* în 3 volume.

In ultimii doi ani s-a lărgit extraordinar sortimentul cărților privind Transilvania, fapt demonstrat și de lista de față. In această îmbogățire are un rol intenția de a compensa rapid o gravă neglijență. Și acest lucru este mai mult decît firesc. Din păcate, datorită „conjuncturii ardelene" din cînd în cînd piața de cărți este năpădită și de publicații fără interes, datorită unor autori nepregătiți. Cu toate acestea se poate spera că piața cărților privind Transilvania se va echilibra, că interesul față de ele va rămîne constant și în sortimentul uneori surprinzător se vor impune valori adevărate și perene.

| *Horvâth Sz. Istvân*

Agoston, Vilmos : *Huzd a Himnuszt, ne kâromkodj (Cinta Imnul, nu înjura),* Roman. Eroina relatează, la persoana întîi, calvarul unei

perechi care intenționează să se mute din. România în Ungaria. Cei doi sînt nevoiți,

pentru a dejuca legile, să divorțeze ți -să încheie, flecare separat, căsătorii de convenienț㠹.

Balassa Ivăn : *A hatărainkonțilli magyarok nâprajza (Etnografia ungurilor de peste hotarele noastre).* Ed. Gon- dolat 1989, Bp. Istoria și cultura populară a minorităților maghiare din România, Iugoslavia, Cehoslovacia, Austria și U.R.S.S.

Balăzs Mihăly : *Az erdâlyi arttitrinitarismus az 1500 — as evek vegen.* Ed. Akademia, 1989, Bp. Mișcarea antitri- nitariană (unitariană) între 1567—1571, cînd apare din ce în ce mai viguros mișcarea unitariană, devenită mai tîrziu un cult.

Barta Găbor : *Erdely (Transilvania), 2* voi., Ed. Progressziâ, 1989 Bp. — cu caracter de popularizare, două volume ce prezintă momentele mai importante din istoria Transilvaniei.

Barta Gâbor : *Vafon Ki6 ez az orszâg? (Oare a cui e această țară ?)* — Ed. Helikon, Bp. În centrul studiului, așezat în contextul politicii internaționale, se află istoria și viața Transilvaniei in sec. XV-XVI. în epocă se analizează și elementele acțiunilor unor politicieni de frunte (Martinzii, Frăter Gyorgy).

Bartîs Ferenc : *Răcsok Kozdtt Romăniaban (Printre gratii în România).* în Transilvania se crapă de ziuă la miez de noapte. Schiță autobiografică. Ed. in Ib. străine 1988. Jurnalul Răscoalei de la Gheorgheni și a închi- sorii ce i-a urmat.

Beke Gyorgy : *Csângd Passio (Martiriul Ceangăilor).* Peregrinări printre maghiarii- ceangăi din Moldova. Ed. Europa, 1988, Bp. Din scrieri se conturează istoria ceangăilor din ultimele patru decenii.

Beke Gydrgy : *Răgi erdălyi scoldk (Vechi școli ardelene)* 1989. Ed. Didactică. Autorul trece în revistă vechile școli transilvane.

Benko Jozsef : *Erdily foldje es* nope (Pdmintul și *poporul Transilvaniei).* Ed. Europa 1989 Bp. Traducere de K. Szabo Lenke. Lucrarea pastorului reformat și poli- historului transilvan, care a trăit între 1740—1814, scrisă în 1b. latină, cuprinde numeroase date impor- . tante despre evenimente

sociale și istoria contemporană din numeroase părți ale Transilvaniei.

Benda Kâlmăn : *Csângd Okleveltăr (Arhivă ceangăiană).* Institutul de studii ungariste, 1989. Cu această colecție fără egal se furnizează date decisive despre originea și istoria Ceangăilor.

Bethlen Bela : *Eszak-Erdelu-Kormanybiztosa* Vohom *(Am fost comisar al guvernului* in *Transilvania de Nord).* Memorii. Ed. Zrinyi, 1989. Acest aristocrat (conte) născut la sfh-sîtul veacului trecut a rămas și după 1919 în Transilvania, fiind după cel de-ăl doilea dictat de la Viena comisar al guvernului. După război a fost închis în penitenciare din România mai mulți ani. în ultima parte a lucrării zugrăvește o imagine cumplită despre împrejurările din închisori.

Bethlen Istvân : *Emlâkirata (Memorii)* 1944. Ed. Zrinyi 1988 Bp. Ediție **îngrijită** de Romsics Ignâc. Contele Bethlen, originar din Transilvania, dar făcînd politică în Ungaria în anii '29— '30, de numele căruia se leagă consolidarea postbelică, ascunzîndu-se de Gestapo în 1944 scrie opinia sa despre politica ungară în timpul celui de-al doilea război mondial și înainte de acesta.

Bozsăk Miklos : Fuiballsztăr *Erdălybdl (O vedetă a fotbalului* **din** *Transilvania).* Ed. Sport, 1988, Bp. — O carte de reportaj despre Bdlont Lăszlâ, despre cariera acestui fotbalist maghiar din România. Pe lingă portret, fundalul ne prezintă și ambianța socială.

Bocskai Kisiretăben RâkosmeZon (în anturajul lui Becskai la Râkosmezo). Memorii și scrieri despre întîlnirea dintre voievodul Bocskai și Marele vizir, Laila Mehmet din II noiembrie 1605. Editat de Csonka Ferene, Ed.

Europa, 1989 Bp. Un important episod al voievodului Transilvaniei și Ungariei în lumina izvoarelor și însemnărilor din epocă.

Bodor Păi : *Az* oluasâs *ihlete (Inspirația lecturii).*

Ed. Magvetă, 1987, Bp. — Cunoscutul publicist și scriitor se ocupă în scrierile sale

cu elemente autobiografice de problemele vitale ale maghiarimii ardelene Alături de acestea, volumul mai coprinde și studii literare.

Bodor Păi : *Hogyan kell kastâlut epiteni ? (Cum trebuie să construiești un castel?).* 1989, Bp. Ed. Szepirodalmi. Ilustrații Garkas Bea. Trei romane mici ce se întregesc reciproc despre anii de război și de după la Timișoara, în parte prelucrate după evenimente reale.

„BoldOg Beke idok" (Ani fericiți de pace). Antologie de Vikol Katalin. Ed. Reflektor, 1988, Bp. Culegere despre perioada 1807 pînă la detronarea

Habsburgilor, despre legile epocii, între ele mult pomenita lege a naționalităților din 1868.

Botlik Jozsef : *Erdely tiz tetelben (Transilvania în zece puncte)* Ed. Botlik, 1988, Bp. — Teză de doctorat, în care își află locul atît lupta eroică pentru supraviețuire a maghiarimii părților rupte de țară ca și hotărîrea fermă a României regale pentru a făuri o țară omogenă din punct de vedere național.

Csalog Zsolt : *Borton volt a hazăm (Patria mea a fost o închisoare).* Vorbește Hosszu Istvăn. Roman document. Europa—Hungaria Human Rights Foundation, 1989, Bp. — New York. Document și interviu cu Hosszu Istvăn, unul dintre participanții maghiari ai grevei de la Lupeni. Prezentarea biografiei individuale aruncă lumină și asupra condițiilor sociale. Se publică și memoriile lui H. I.

Cseh Gusztăv : *Libellus pictus,* adică o cărticică scrisă cu imagini despre case remarcabile, de la Cernatul de jos pînă la Jibou. Gravuri în aramă. Ed. Muzsăk, 1989 Bp. Seria graficianului clujean decedat prematur imortalizează edificii de artă legate de istoria culturii maghiare.

Cseh Guztâv : *Hatvan fdember (60 de oameni de seamă)* Gravuri în aramă. Ed. Europa, 1988. Serie de portrete despre personalități de seamă din Transilvania.

Csiki Leszlo : *Titkos fegyrerek (Arme secrete)* Roman. Ed. Magvető, 1988, Bp. — Eroul

principal, un adolescent care în România anilor '50, la București, capătă primele experiențe despre putere, avere, dragoste. Este importantă urma lăsată de traumatismele condiției de minoritar.

Csoma Gergely : *A moldvai csángâ magyarok (Maghiarii ceangăi din Moldova).* Ed. Corvina, 1988, Bp. (127 planșe color). Fotografiile autorului imortalizează sărbătorile, zilele de lucru, obiceiurile, costumul și arta populară a ceangăilor. Domokos Păi Păter a scris o introducere consistentă.

Csurka Istvăn : *Megmaradni (A supraviețui),* Dramă. Ed. Csokonai, 1988, Debrețin. O dramă construită pe evenimente reale ale Rezistenței maghiarimii din România, din lupta ei pe viață și moarte, oglindită de destinul unui director de muzeu din secuime.

Diurnus (Bodor Pâl) : *Hazâba kiăltott szo (Cuvînt strigat în Patrie)* Schițe literare și publicistice. — Scrieri bine cunoscute de pe paginile ziarului „Magyar Nemzet", semnate Diurnus, dintre care cele mai multe se ocupă de problemele maghiarimii ardelene.

82

Domokos Pal Peter : *Henduletlenul: Marton Aron, Erdely piispoke (Nezdruncinat : Marton Aron, episcopul Transilvaniei)* — Analiza destinului Transilvaniei în cadrul vieții tragice a episcopului în relatarea martorului ocular. Se publică materiale încă necunoscute ale procesului înscenat lui M. A., care constituia și o acțiune de lichidare a Uniunii Populare Maghiare. In volum se pot citi și predicile ca și pastoralele episcopului.

Az en Erdelyem (Transilvania mea) Domokos Peter Pâl își povestește viața lui Balogh Jolăn. Ed. Vita, 1988, Bp. Savantul renumit, a cărei întreagă activitate se leagă de Transilvania, și de Ceangăii din Moldova — își relatează viața.

Erdelyi Csillanok (Stelele Transilvaniei). Antologia scriitorilor maghiari din România. Ed. Nepszava, 1989, Bp. Antologia de Czine Mihâly din operele scriitorilor și poeților maghiari, de la „Erdelyi Nelikon" la generația „Forrăs".

Erdelyi jiddis nepkolteszet (Poezia populară idiș din Transilvania). Ed. Europa, 1989. Alese și traduse de Kănyădi Săndor, care a scris și postfața.

Erdelyi Magyar olvasokdnyv (Manual maghiar de citire transilvan) — Ed. Magyar Villâg, 1989. Bp. Culegere de Pogonâts Bela din operele autorilor transilvăneni.

Az erdelyi magyarsâgert (Pentru maghiarimea transilvană), cuvintări, Ed. Eotvds, 1989, Bp. studii teoretice, demersuri oficiale, colecție de documente despre situația maghiarilor din Transilvania.

Forrai Ibolya : *Nepi irăsbeliseg a bukovinai Szekelyeknel (Manuscrise populare la secuii din Bucovina).* Ed. Muzsăk 1989, Bp. — Intrucît secuii bucovineni numai arareori găseau cărți în 1b. maghiară, ei obișnuiau să le copieze de mînă. Despre istoria acestora și circulația lor se relatează în această carte.

Forro Tamăs-IIaves Henrik : Ki *tudje merre (Cine știe încotro ?)* Carte de reportaje, Ed. Hâtter, 1980. Bp. Cei doi reporteri de renume, vorbesc printre primii despre re- fugiații din Transilvania.

Franka Tibor : *Most jiittem Erdelybol (Acum venit-am din Transilvania)* Ed. Lăng, 1988, Bp. — carte de reportaje despre refugiații din Transilvania.

Fur Lajos : *Kisebbseg es tudomăny (Minoritate și știință)* Ed. Margyéto, 1969 Bp. Cartea se poate împărți în două secțiuni principale : una cercetează acele instituții, întreprinderi, care analizează condițiile de viață ale ma- ghiarimii reduse la' condiția de minoritar, cealaltă analizează situația științei în rîndul minorității maghiare în România, Cehoslovacia și Iugoslavia.

Galântai Jozsef : Trianon *es a kisebbsegvidelem (Trianon și ocrotirea minorităților)* Constituirea legislației mondiale a ocrotirii minorităților. Ed. Măecenas, 1989, Bp. — Lucrare științifică despre acele norme internaționale, care ar fi trebuit să asigure apărarea drepturilor minoritarilor ajunși în țările succesorale.

A. Gergely Andrâs ; *Nemzetiseg es urbănizăcio Românièban (Naționalitate și urbanizare în România),* Ed. Hâttorony, 1988, Bp. Pe baza scrierilor apărute de-a lungul a 30 ani în rev. „Korunk" (Cluj) analizează faptele urbanizării artificiale și consecințele acesteia.

Gero Andrâs : *Sorsddntesek (Decizii ale destinului)* — Ed. Goncol, 1989, Bp. Colecția unor documente istorice de la dualism pînă la Tratatele de Pace din 194-7 de la Paris — Discuții parlamentare, luări de cuvint (in cazul Trianón-ului), comunicate de presă întregesc volumul.

Gyârfăs Endre : *Hosszu utnak pora (Praful unui drum lung)* Roman. Ed. Zrinyi, 1988, Bp. Eroul romanului, Bekesi Imre, student din Transilvania, căzut prizonier la turci, devine favorit al Marelui vizir.

Gybrffi Gybrgy : *Anonymus. Enigmă ori izvor?* Ed. Academiei, 1989, Bp. De la începuturile istoriografiei științifice se discută despre valoarea de document a lui Anonymus. Constituie una din bazele teoriei continuității române. Cartea cercetează numeroasele ramificații ale problemei.

Harsănyi Gâbor : *Menekiiles Erdelybdl a Szentfoldre (Refugiu din Transilvania* pe *Pămintul Sfint)* • Roman, 1989, Bp. Roman de aventuri cu evenimente incredibile.

Herepei Jânos : *Hâzsongărdi temeto răgi sirkbvei (Vechi pietre funerare din cimitirul Hajongard-Cluj).* Contribuții la istoria culturală a Clujului din sec. XVI— XVII. Ed. Academiei 1988, Bp. Autorul, conservator ai colecției Soc. Carpatine transilvane, și-a terminat lucrarea în 1950. Prezintă 151 de pietre funerare,

Herăner Jănos : *Rontâs es igezes (Depravare și fascinare).* Un proces de vrăjitoare în Transilvania 1668—1688, Inerast Studio, 1988, Bp.

Horvâth Marietta : *A văndorlantos (Lăutarul peregrin).* Roman istoric Ed. M6ra 1988 Bp. Prelucrarea romanțată a vieții lui Tinodi Lantos Sebestyen, destinată tineretului. în fundal este prezentată situația Ungariei ruptă

în trei.

Illes Săndor : *Vihar utan szivârvâny (După furtună — curcubeu)* Roman. Ed. Magvetâ, 1988, Bp. După lupta de la Madăfalvă (1764), secuii nevoiți să se refugieze își caută o nouă patrie.

Ismeretlen moldavi notafăk (Instrumente muzicale moldovenești cunoscute) Culegerea luliei Szegd, Ed. Europa 1988/89, Bp. Introducere Rajecnky Benjamin. Szegd Iulia, în anii ei de tinerețe, a aparținut cercului lui Bela Bartok. Din datele culese de ea alegerile au fost făcute de Ta[r]i Lujza. -Volumul cuprinde cîntece, biografii relatate de dtv[e]rși oameni și descrieri sociografice scurte ale unor localități.

Jokai Anna : *Szegâny Sudâr Andor (Bietul Sudăr Andor)* — Ed. Szepirodalmi, 1989, Bp. Un roman scris în forma unui jurnal despre calvarul unei femei din Transilvania. Tatăl a fost lovit de moarte ; unul ' dintre fii se expatriază, celălalt se refugiază într-o căsătorie mixtă (cu o româncă). Nepotul născut din această căsătorie este unica ei consolare.

Kallos Zoltăn — Martin Gyorgy : *Tegnap a Gyimesben (Ieri am umblat prin Ghimeș).* Cîntece lirice din Ghi- meș. Ed. Edtvds, 1988, Bp. A început redactarea în Transilvania, în 1976. Autorul și-a terminat lucrarea peste un an în Ungaria. „Personajele" acestei cărți : destinele dramatice ale maghiarimii ardelene, lipsa de iluzii și de speranțe etc.

Kănyădi Săndor : *Kukiillo Kalendarium (Calendarul Tîr- navei).* Scrierea runică este opera lui Păi Balăzs. Grafica e realizată de Dăăk Ferencz. Ed. Hettorony 1989, Bp .— 12 versuri despre lunile anului, textul este scris și cu scriere runică.

Kende Peter : *Erdelybol jdttek (Au venit din Transilvania)* Ed. Tineretului, 1988, Bp. Reportaje, interviuri cu, și despre primii refugiați (din România), despre cauzele care i-au obligat să rămînă aici (în Ungaria).

Kiss Gâbor: *Erdelyi jtârak, vărkaslelyok (Cetăți și castele întărite din Transilvania).* Ed. Panorama, 1988, Bp. O monografie neștiințifică, dar o serioasă abordare a temei. Aproape toate monumentele istorice din Transil-

 vania sînt luate în seamă, de la cetățile de margine pînă la reședințele voievodale.

Kocsis Roza : *Megszâpiilt szegenuysed (Sărăcie înfrumusețată).* Mărturisiri despre copilărie, Kriterion, București, 1988 (1989). Coeditare româno-maghiară. Ed. îngrijită de Nagy Olga. Comuna Sic de pe cîmpia ardeleană a dat un nou povestitor, care relatează despre copilărie în amintirile sale scrise.

Roka Rozâlia : *Egy asszony ket vetkeçskeje (Cele două capre ale unei femei).* 33 istorisiri de dragoste din Bucovina, Secuime și din lumea ceangăilor din Ghimeș și Moldova.

Kolozsvări Papp Lâszlo : *Malomârok (Canalul morii)* — Ed. Szepirodalmi, 1988, Bp. Roman al unei familii din orașul natal al autorului, Cluj ; din tabloul familiei se desprinde și desfășurarea istoriei Transilvaniei.

Kortărs magyar irok kislexikon (Mic lexicon — scriitori măghiari contemporani) — Ed. Magveto, 1989, Bp.
Pe lîngă datele a mai mult de 1000 scriitori din Ungaria, micul lexicon cuprinde și datele a cca 500 scriitori și literați maghiari din afara granițelor Ungăriei.

Koteles Păi : *Az btlăbu Isten (Dumnezeul cu 5 picioare).* Nuvele. Ed. Szepirodalmi, 1989, Bp. — O formulare a dificultăților tuturor scriitorilor transplantați (în Ungaria) ; patria și locul natal nu sînt noțiuni sinonime. Condensarea sentimentului celui fără patrie, a căutării unui loc de refugiu.

Koteles Păi : *Bucsu Erdelytol (Adio Transilvania)* Anatomia unui refugiu. Ed. Ebtvos, 1989, Bp. Autorul a început s-o scrie în Transilvania și a terminat peste un an în Ungaria ; o carte în care „protagoniștii" sînt soarta dramatică a maghiarimii ardelene, iluziile deșarte, lipsa de speranțe.

Koteles Păi : *Hotel Kărpâtia (Hotel Carpatia) Ed. Magveto. Se* cercetează cauzele masacrelor comise împotriva ungarilor la Gyanta (?) ca și împrejurările acestora — cu metodele romanului, dar cu autenticitatea documentelor. Vinovații continuă să. trăiască nepedepsiți pînă și după război.

Koteles Păi : *Balkănkeringo (Valsul Balcanilor).* Istoria unei cocote făuritoare de țară. (Cocota = Regina Maria a României *n.a.).* Roman. Ed. Nepszava, 1989. Lucrarea conține istoria „emoționantă" a pierderii Transilvaniei și crearea României Mari.

A Kriterion muhelyebol (Din atelierul editurii

Kriterion). Ed. Kossuth, Bp. 1988. Carte alcătuită de Dâ-

noki Szabo Denes. Convorbiri cu Domokos Geza despre editura Kriterion. Editura Kriterion, cu sediul la București, publicînd in 6 limbi —maghiară, română, germană, sîrbo-croată, ucraineană, idiș și slovacă — este în sine una din cele mai importante instituții ale naționalităților. Directorul — Domokos Geza. Partea cea mai importantă a cărții se constituie din interviurile sale, pe lîngă care și alții aduc laudele lor față de această editură.

Lakatos Eva : *Magyar irodalmi folyoiratok (Reviste literare ungăre).* Voi. 27—30. Viața publică secuiască. Ed. Tâ- bortiiz. Muzeul de literatură Petofi, 1989.

Lăszloffy Aludâr : *Hâzsongărd (Cimitirul „Hăsengarten" din Cluj).* Foto : Kăntor Lăszlo. Ed. Helikon 1989, Bp. Prezentarea cimitirului „Hajongard" din Cluj, Panteonul Transilvaniei, în prezentarea plină de înțelegere a poetului întregit cu un bogat materiál fotografic.

Lâzâr Istvăn : *Kis magyar tortenelem (Scurtă istorie ungară)* Ed. Gondolat, 1989, Bp. O scurtă sinteză personală de istorie.

Ligeti Robert : *Gâbor Aron rezâgyuja (Tunul de aramă al lui Aron Gâbor).* Carte cu ilustratii III. Mâcsik Attila. Ed. Ligeti R. 1988, Bp. Carte mică ilustrată pentru elevi mici despre figura legendară a acestui turnător din timpul revoluției de la 1848.

Liiko Gâbor : *A moldvai csăngdk (Ceangăii din Moldova),* 1989, Bp. Date despre ceangăii moldoveni.

Medvetâne (Jocul ursului). Rapoarte despre minoritatile maghiare de dincolo de hotare. Ed. ELTE, 1988/89. Bp. Studii, eseuri scrise de Meszbly Miklos, Tamâs Găspâr Miklos

Mâtyâs B. Ferenc ; *Yogi.* Un mic roman. 1988. Ed. Magveto. Istoria unui tînăr clujean lipsit de orice speranță.

Mâtyâs B. Ferenc : *Fâradt eden (Eden obosit),* Povestiri. Ed. Szepirodalmi, 1989, Bp. Autorul prelucrează în po vestirile sale efectele dezumanizante ale destinului de minoritar.

Mâtyâs Vilmos : *Bihar-hegyseg turistakalauza (Ghidul turistic al munților Bihoreni),* Ed. Sport, 1989, Bp. Au torul continuă opera lui Csârân ((Tăranul) Gyula, pri mul care a descoperit Munții Bihorului, care a proiectat Parcul Național al Bihorului, niciînd realizat. Descrie cele mai importante priveliști ale regiunii. Cu multe ilustrații.

87

Mârkus Bela : *Magânyos portyăzok (Incursiuni singulare)* Ed. Szepirodalmi, 1988 Bp. Studii despre literatura maghiară din România.

Mikecs Lâszlo : *Csângok* (Ceangăii). Ed. Optimum, 1989. Oferă o privire asupra trecutului și preaentului ceangăilor.

Nagy Laaalo : *Tiinderkert fejedelme — Bâthary Gâbor (Voevodul grădinii zinelor —* Bâthary g,) Ed. Zrinyi 1989, Bp. O analiză nuanțată, pe baza trilogiei lui Moricz despre acest voievod transilvan cam rău famat, care **a** domnit **intre 1609—1613.**

Nem lehet (Nu se poate) Dezbatere despre destinul de minoritar. Culegere de Csèke Peter, Molnâr Gusztâv. Ed. Hettorony, 1989, Bp. Selecțiuni din materialele dezbaterilor din 1937, dezbateri controversate piuă azi despre o problemă principală : dacă se poate trăi în condiții de minoritar.

Nemeskiirthy Istvân : *tides Erdely (Dulce Transilvănie)* Cronică transilvană 1916—1967. Ed. Szabad ter., 1988, Bp. Un divertisment cvasidocumentar, în care în perioada semnalată de subtitlu se trece în revistă *Istoria* ***Transilvaniei*** și se cuprind documente despre relațiile româno-maghiare, despre existența de minoritar în Transilvania.

Nemeskiirthy Istvân : *Mi magyarok (Noi ungurii)* Istorie ungară după rînduiala cronicii adevărate. Ed. Bovin. 1989, Bp. De la întemeierea statului pînă la Tratatul de pace din 1947, o istorie din perspectiva unui locuitor al țării.

Nemeth Lașzlo : *Sorskârdesek (Destine.)* Principii — fără imagini. Mișcări. Deasupra istoriei. Gazetar — fără gazetă. Clarificare, Ed. Magvetg și Szâpirodalmi, 1989, Bp. (Din lucrările lui Nâmeth Laszld). In mai multe scrieri se preocupă de probleme transilvane : maghiari în România, viață de minoritar.

Pentru sărbătoarea Transilvaniei etc.

Nyitott Kapuk (Porți deschise)- Despre porțile mici cioplite pe Mureș, Tîrpava Mică. Album foto. Kutvolgyi Mihâly. Ed. Europa. 1987/1988, Bp-.

Pâskăndi Gâza : *Az âmyekfeitok (Dezlegarea umbrelor)* Istorie romanțată. Ed. Szabad Tăr, 1988, Bp. O specifică relatare psihologică-istorică, care s-a petrecut în România anilor ’50, pe o insulă într-o colonie de muncă forțată.

Pâskăndi Geza : *A sirrablâk (Profanatorii de morminte).* Roman. Ed. Szabad Ter, 1988 Bp. Se compune din

2 părți, prima fiind de fapt un răspuns eseu despre Transilvania, în cea de a doua parte este înfățișată demolarea satelor multinaționale din România, în zona Maramureșului. Autoritățile îi ademenesc în capcane pe executanții nevinovați ai demolărilor, ca și pe martorii acestei acțiuni.

A reformorzâg gyillăsek is az 1848 — as forradalom torvenyei (Legile adunărilor naționale de reformă și ale revoluției de la 1848). Culegerea de Vikol Katalin — Ed. Progresszio, 1989 Bp. Culegere de legi. De această temă se leagă declararea Unirii (Transilvaniei cu Ungaria) de la 1848.

Ron ai Andrâs : *Terkepezett tortenelem (Istorie pe hartă geografică). Ed. Magvetd,* 1989, Bp. Autorul, originar din Transilvania, în calitate de colaborator al Institutului studiilor de stat, a putut fi participant la pregătirea hărților pentru primul și al doilea dictat de la Viéna. Din Epilog vom afla și despre lucrările pregătitoare ale păcii din 1947.

Siklos Andrâs : *A magyarorzâgt forradalom es a soknem- zetisegu âlam felbomlasa. 1918. (Revoluția din Ungaria și destrămarea statului multinațional. 1918)* Ed. Academia, 1989, Bp. în 1b. engleză. O lucrare accesibilă și pentru străini despre marea destrămare ce a urmat primului război mondial.

Siitd Andrâs : *A lot lăbu madăr nyomâban (Pe urmele păsării cu piciorul împușcat).* Ed. Szâpirodâlmi, 1988, Bp. Cînd națiunea se pustiește în limbă, pildele atașamentului față de limba maternă, cum ar fi *Lăsați cuvintele și*

vie la mine (aceasta fiind prima parte) sau *Scrisori din turnul alb, ori* alte scrieri avînd același caracter, aduc dovadă despre gîndurile, temerile scriitorului din Tîrgu Mureș.

Szabo T. Attila : *Nyelv es telepiiles (Limbă și colonizare)* Studii alese, articole, VII. Ed. Europa, 1988—1989, Bp. Primele 6 volume ale unor scrieri similare au apărut la Kriterion în București. Volumul acesta le continuă, în special cu probleme toponimice din Transilvania — Dej. Aiud, Nireșul-Săsesc, Trațcău etc. — cu geografie lexicală, istorie dialectală aflate printre scrieri.

Szacsvai Imre : *Pe drumurile Transilvaniei*. Album cu fotografii. Ed. Kossuth, Bp. vol. I de la Oradea la Harghita. Vol. II Ciuc și Trei Scaune. Vol. II De la Brașov la Aiud. Acest frumos album este un tezaur al moștenirii transilvane aflată în pericol, însoțit de texte lămuritoare.

Szacsvai Imre, Kicsi Sandor : *In Transilvania vol. I —III.* Ed. Officina Nova, 1989 Bp. Varianta în lb. engleză a lucrării de mai sus. Trad. Jager Mesterfi Valeria.

Szăraz Gyorgy : *Erdely multjârol — jelen idoben (Despre trecutul Transilvaniei — la prezent).* Ed. Magveto, 1988, Bp. Un volum postum al autorului preocupat de Transilvania și de probleme româno-maghiare. O carte în care sînt analizate rădăcinile istorice ale ideilor eronate, ale unor conștiințe false.

Szekelyhidi Agoston : *Debreceni nalpd Erdelyrol, Kethaza Kdzott (Jurnal din Debrețin despre Transilvania — Intre două patrii). Ed.* Csokonai, 1989, Debrecen. O analiza faptică despre primirea refugiaților din România la Debrețin între 12 ianuarie — 9 august 1988, data „memorabilei" întîlniri de la Arad. Sub acest pretext sînt relevate și problemele autocunoașterii naționale și ale conștiinței sufletești.

A szekely muvelodes evszăzadai (Secolele culturii secuiești). Red. Belas Găbor. Ed. Panorâma, 1988, Bp.
(Călători în trecut și prezent) 15 lucrări de diferiți autori despre valorile culturii secuiești ; istoria artei lor oferă o imagine sintetică.

Szocs Geza : *A sirâlybor cipo (Pantoful din piele de*

pescărus) Ed. Magveto, 1989, Bp. Scriitorul exilat din patria sa, rescrie, comentează amintirile vechi.

Szuros Mâtyâs : *Magyarsăgrol, Kulpolitikărol (Despre un- garism, despre politica externă),* Ed. Kossuth, 1989.

Takâs Tibor : *Ordbgkut (Fintîna diavolului).* Roman. Ed. Mora, 1989, Bp. Roman istoric despre Kemeny Jănos, luat prizonier de tătari ; despre răscumpărarea sa și apoi despre alegerea sa ca voievod al Transilvaniei și sfîrșitul său tragic.

Takăcs Tibor : *Szechy Mârta, a fekete rozsa (Marta Szechy, trandafirul negru).* Ed. Beta, 1989, Bp. Romanul urmărește destinul Martei Szechy de la începutul sec. XVII, din vremea domniei lui Bethlen Găbor pînă la conjurația lui Wesselenyi, .dar între timp facem cunoștință și cu Transilvania din vremea celor doi Răkoczi Gyorgy.

Tamăs Menyhert : *A Szent Anna-tâ regeje : (Istoria lacului Sfînta Ana)* Roman III. Macskâssy Izolda. Ed. Nepszava, 1989, Bp. Prelucrarea legendei populare despre pitorescul lac Sf. Ana din Carpații Orientali.

Tamăs Menyhert : *Forradăs (Cicatricea).* Roman, Ed. Szep- irodalmi, 1989, Bp. în acest mic roman autorul depășește desfășurarea destinului secuilor din Bucovina, locul acțiunii este Budapesta, dar la sfîrșit eroul prin-

 cipal participă la marea demonstrație transilvăneană, în timp ce sosește în familie și primul refugiat.

Tanulmânyok Erdely tbrteneterol (Studii despre istoria Transilvaniei) Conferință de specialitate la Debrețin în zilele de 9—10 oct. 1988 ; în perioada menționată a avut loc dezbaterea cu privire la *Istoria Transilvaniei* în 3 volume, unde au fost ținute 25 de prelegeri și 5 luări de cuvînt pe marginea acestei lucrări a Academiei. Acestea și încă 4 studii au fost redactate de Răcz Istvân. Scrierile datorate celor mai renumiți istorici se ocupă îndeosebi cu perioada de după 1918. (Cu un rezumat în 1b. engleză).

Torok Tamâs : *Erdelyi Mefiszto (Un Mefisto transilvan)* Ed. Szepirodalmi, 1988, Bp. Cartea ne introduce în Transilvania ultimei treimi din sec. XVI, cînd dispute religioase, lupte pentru putere, răscoala secuilor, trădări și conjurații

au răsturnat liniștea țării. Se acordă un rol important și „singurului eveniment revoluționar mondial apărut pe pământ maghiar", adică întemeierii de către Dávid Ferenc a unei religii.

A tdrdks felhold árnyekában (In umbra semilunei turcești). Volum întocmit de Vikol Katalin. Ed. Reflector, 1988, Bp. Prezintă legile importante ale voievodatului Transilvaniei, cele ale lui Bethlen Gábor.

Trianon után (După Trianon). întocmit de Vikol Katalin. Ed. Reflector, 1988, Bp. Cuprinde cele mai importante legi din Ungaria de după Trianon, inclusiv și ratificarea Tratatului de pace.

Trocsányi Zsolt : *Habsburg politika es Habsburg kormány- zat Erdelyben (Politica habsburgică în Transilvania)* 1690—1740. Ed. Academiei, 1989, Bp. Volumul continuă opera premergătoare a autorului apărută în această colecție în care trata despre guvernarea centrală din Transilvania pînă în 1690. în acest titlu, a scris despre istoria politică a perioadei menționate.

Tulelb kepek (Imagini ce supraviețuiesc) Redactor Kántor Lajos. Foto Kántor László. Ed. Hettorony, 1989. Bp. Criticul a cerut de la 34 de scriitori care și azi mai trăiesc în România ca să facă mărturie despre ceea ce se vorbește tot mai mult în zilele de azi, adică despre situația actuală din Transilvania și despre situația literaturii ardelene. Volumul este completat cu portrete de scriitori de către Kántor László.

Tunemeny suhant el Erdelyi felet (O arătare a trecut deasupra Transilvaniei). Enigma Nagy Karola. Ed. Epocha, 1988, Bp.

91

Vâkâr Tibor : *Szekelyfold epitoszemmel (Secuimea văzută de ochii arhitectului). Ed. Muszaki,* 1988, 3p. Prefață ; Csodri Sándor. Autorul din Gheorgheni, de origine armeană, este de profesie arhitect și grafician. Cu ajutorul a 91 picturi și desene își mărturisește dragostea față de locurile de baștină și cu ochii specialistului.

Vargyai Gyula : *Puszta orizăg (Țară pustie),* 1988, Bp. Ca o piesă de încheiere a unei trilogii, această carte pune în paralelă tendințele de

părăsire a alianței cu al Ill-lea Reich, îndeosebi ale Ungariei și României, spre sfîrșitul celui de-al doilea război mondial.

Vegh Antal : De *mi lesz a harangokkal ? (Dar ce se va în- timpla cu dopatele ?)* Descriere de călătorie. Ed. Mu- veszeti Alap., 1988, Bp. Fixarea unei călătorii de 10 zile cu impresiile ei diverse și amestecate.

Vekony Gâbor : *Dăkok, romaiak, românok (Daci, romani, români)* Ed. Academiei, 1989, Bp. Cu pretenții, științifice ; bazîndu-se pe izvoare arheologice și lingvistice, dezbate istoria veche a Transilvaniei și schițează istoria veche a românilor.

Venczel Jozsef : *Erdelyi fiild — erdelyi tărsadolom* (Pămînt *transilvan — societate transilvană).* Scrieri alese de Szâkely Andrâs Bertalan. Ed. Jogi, 1989, Bp. Renumitul sociolog și explorator al satului, în calitate de pionier al cercetărilor demografice contemporane bazate pe o viziune matematică și-a înscris numele în istoria științelor. Scrierile sale au nu numai o importanță istorică, ele au un efect fertilizator și astăzi.

Veress Sândor : *Moldvai Gyiijtes (Colecție din Moldova)* Ed. Muzsâk, Bp. 1989.

Virth Lâszlo : *Mârton Aron. A lelkiismeret apostola (Mârton Aron, apostolul conștiinței de sine).* Culegere și prefață de Virth Lâszlo. Ed. Eeclesia, 1988, Bp. O selecție reprezentativă din scrierile lui Mârton Aron. în anexă ni se oferă o imagine despre activitatea mai puțin cunoscută din Transilvania de sud între 1940—1944.

Wagner Richard : *Kivăndorlasi Kerelem (Cerere de emigrare).* Roman. Ed. Magveto, 1989, Bp. Reprezentarea vieții cotidiene a României în anii ’80, văzută de un poet german. Cînd nu mai suportă umilințele, înaintează cererea de emigare. (Autorul în prezent trăiește în R.F.G.)

Cei ce au parcurs incompleta listă de cărți vor face, neîndoielnic, cîteva reflexii privind

atît tenacitatea savant organizată, cît și amploarea acestui adevărat război propagandistic dus pentru relansarea Transilvaniei în circuitul conștiințelor ungare, dar și împotriva românilor, ca popor și ca stat.

Mobilizarea este amplu desfășurată. Ea pare a fi a unei țări întregi. Se furnizează, cu patimă, opiniei publice ungare — și mondiale — argumente pentru justificarea unor veleități particulariste și imperialist-ofensive asupra unor teritorii locuite din totdeauna de o mare majoritate românească.

Din păcate, în fața acestei ofensive, intelectualitatea noastră activă cultural și politic — ignoră, în general, enorma răspundere față de cei ce au mucenicit secole întregi, sa- crificîndu-se cu sutele de mii pentru libertatea oferită de o țară, care astăzi ne ține pe toți laolaltă ca frați ai unei singure comunități.

în schimb, revizionismul ungar, sub privirile întregii lumi, insinuează — cum se vede și din rezumatele titlurilor reproduse — pretexte diverse (istorice, literare, lingvistice, etnografice, sentimentale etc.) ca să demonstreze și să convingă că populația majoritară a Transilvaniei, adică românii, s-ar cuveni să fie supusă structurilor politice și spirituale ale unei Ungarii multinaționale.

Trebuie să ținem neapărat seamă de această trăsătură a șovinismului ungar, pentru a înțe- 93 lege semnificația sistematicei acțiuni, exprimată în multe sute de volume, menită să creeze o stare de spirit antiromânească în circuitul ideilor popularizate în Ungaria și dincolo de hotarele ei. Această industrie a scrisului părtinitor și a

retoricii revizioniste, după aprecierea unui cunoscător american al problemei, este alimentată anual cu *un miliard de dolari* din bugetul statului ungar.

I Această vastă campanie neorevizionistă surprinde poporul și statul român dezarmat datorită dezinformării și inactivității științifice și propagandistice adecvate de peste patru decenii.

Citind cîteva din cărțile cuprinse. în listă m-am convins că formula lor intimă este legată de iluzia superiorității unei națiuni, care caută justificarea pentru înrobirea altor popoare. Că eforturile autorilor nu sînt puse în serviciul realității, nici al dreptății ? Faptul n-are importanță fiind vorba de viclenia tipică procedeelor care își propun să servească intențiile particulare ale unui singur stat în dauna altor state.

Dar noi ?

Vom accepta sacrificiul ori vom depăși momentele de azi pentru a nu pierde nimic din ce a cîștigat poporul român în munca sa de milenii cu fidelitate față de valorile abnegației, ale vitejiei și onoarei ?

R. Ș.

Cuprins

Cuvînt înainte ; ; ; ; i ? 7

„Maghiar om am?/[1] în doctrina ungarismului..... . 17

Post-scriptum . : : ; . .67

Addenda

Format carte 16 54 x 84. Coli tipar 6

Comanda nr. 1/149
Combinatul Poligrafic București
ROMÂNIA

[1] „Românul[1] [11] din 18—19 septembrie 1861, București.